

ЛИСТУВАННЯ МИХАЙЛА ГАЙВОРОНСЬКОГО І ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ

Взаємини між М. Гайворонським і Ф. Колессою з першого десятиріччя ХХ ст., знайшли своє логічне завершення у їхньому листуванні 1937—1939 рр. Якщо спочатку ці зв'язки мали характер однобічний — молодий М. Гайворонський здав і любив хорові твори Ф. Колесси, виконуючи їх як диригент, то особисті контакти цих визначних діячів української культури розгорнулися у 1920—1923 рр., період музично-громадської діяльності М. Гайворонського, як уже широко відомого співця січового стрілецтва. Їхнє листування, перерване Другою світовою війною, не вичерпане до кінця і могло мати своє продовження, бо в порушуваній тематиці закладені потенційні можливості розгляду подальшого розвитку музичної професійної творчості та виконавства.

Листування дає багатий матеріал для висвітлення тогоденного стану української музичної культури через призму бачення таких видатних її представників, як учений зі світовим ім'ям Ф. Колесса та його молодший сучасник, знаний композитор, диригент і музично-громадський діяч М. Гайворонський. У листуванні, як у дзеркалі, відбиті ці дві непересічні постаті, їх громадські, мистецькі й естетичні позиції, прочитуються людські риси характеру, специфічна атмосфера мистецького життя Галичини в останні передвоєнні роки. Листи повинні зацікавити не лише дослідників історії української музики того періоду, а й біографів обох цих діячів, а також мовознавців, психологів, усіх тих, хто хотів би глибше пізнати атмосферу, в якій живла, діяла і розвивалася українська мистецько-інтелектуальна еліта в міжвоєнне двадцятілля. Яким особливим для сучасного читача є стиль листів, їх мова, форма звертань, якась невловима куртуазія, підкреслена пошана до свого співрозмовника!

Перед читачем постають дві постаті: великого вченого, у листах якого прочитується уміння охоплювати проблеми всебічно, не роблячи поспішних висновків, виваженість в оцінюванні тих чи інших явищ, або дій окремих осіб і ненав'язливість суджень, великий такт і надзвичайна скромність; і з другого боку — заслужений діяч на ниві національної культури, що перейшов шляхи змагань за українську державність, і водночас — скромна, спокійна людина, але доти, доки її не дійняли до живого; тоді він легко запалюється, не зовсім контролює себе, стає часами несправедливим у своїх судженнях стосовно людей, не менш від нього відданіх справі відродження нації.

Попри відмінність характерів, несхожість життєвих шляхів діяльність їх була спрямована до спільної мети: розвитку її піднесення української музики на загальноєвропейський рівень. І їхня праця органічно вливалася у загальне русло потужного інтелектуального здвигу на схилі XIX і в перших десятирічях XX ст.

Постать Ф. Колесси, його значення для української культури добре відомі в колах української інтелігенції. Ім'я М. Гайворонського пов'язане із стрілецькою піснею. У зв'язку з демократичністю цього жанру пісенної творчості воно знане широкому загалові. Очевидно, стрілецька пісня і є його головним внеском у скарбницю національних надбань, бо історична пам'ять народу — вічний, незатертий документ часу. Однак у зв'язку з повного відсутністю інформації про М. Гайворонського впродовж десятиліть, а також розкиненістю, некомпактністю чи однобічністю відомостей про Ф. Колессу вважаємо доцільним хоча би побіжно висвітлити основні віхи життєвих і творчих шляхів.

Михайло-Орест Гайворонський народився 15 вересня 1892 р. в містечку Заліщиках на Тернопільщині. Там проминули його дитинство та юність, пов'язані з церковним хором і Учительською семінарією. Там здобував він основи знань із музично-теоретичних дисциплін, навчався гри на скрипці, відтак на віолончелі та духових — кларнеті, трубі, тромбоні. Вже 12-річним хлопчиком диригував церковним хором, а з 17 років вів мішаний та чоловічий хори і оркестр семінарії, а також оркестри в довколишніх селах. Його перші композиторські спроби датуються 1910-м роком. З 1912 р. продовжує навчання у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові, слухає лекції з музикознавства у Львівському університеті. Водночас учителює та веде хори і оркестри у підльвівських селах. У той час його твори починають публікувати.

Від самого початку Першої світової війни життя М. Гайворонського нерозривно пов'язане з Легіоном Українських Січових Стрільців. Він — організатор і керівник першого духового оркестру УСС, згодом інспектор військових оркестрів Західної України, і врешті — головний капельмейстер військ Української Народної Республіки. Його діяльність на цій ниві надзвичайно активна: формує репертуар оркестрів, сам компонує для них, координує їх працю; зі своїм оркестром у 1915 — 1918 рр. виступає на фронти і в запіллю, під час оглядів та вправ, перед стрілецьцями і фронтовими частинами австрійської й німецької армій, перед мадярськими відділами; створює сурмові сигнали УСС.

Однак найвищим досягненням М. Гайворонського в тих буревінних роках, здобутком, що став надбанням загальнонаціональним, є стрілецька пісня. Поряд із Романом Кутчинським і Левком Лепким він — один із найактивніших її творців. Як музик-професіонал, був автором мелодій більшості з них, тоді як вони складали тексти пісень і лише частково творили музичну яку М. Гайворонський і клав на ноти. Творча співпраця цього талановитого тріо, стрілецьке товариство надихали М. Гайворонського і на поетичну творчість. Так, він є автором багатьох пісень із власними словами („Ой, впав стрілець украй зруба“, „Ой, казала мати“ та ін.). М. Гайворонський дуже точно і водночас поетично розкриває сам процес виникнення стрілецьких пісень: „Здавалося мені, що не я творив, і що я був тільки „стрілецьким олівецем“ — чи тою Еолевою арфою, що на ній вітер грає, на якій стрілецька думка вбиралася у мелодію і ставала піснею“.

Стрілецька пісня, представлена у своїх численних жанрових різновидах — маршова, геройчна, лірична, трагічна, жартівлива, — це документ епохи,

її віддзеркалення, сильне, точне, багате за силовою виразу. Зберігаючи властивості країщих досягнень народної пісні, стрілецька пісня вносить у неї новий зміст — доповнює її національною ідеєю. Зрештою, багато з цих пісень нині сприймається як народні. Вони й стали народними піснями, стали власністю народу.

У рецензії Ф. Колесси на „Великий Співаник Червоної Калини“, опублікований 20 червня 1937 р. у часописі „Діло“, читаємо: „Найцінніша частина — це твори нашого стрілецького рапсода, відомого композитора М. Гайворонського та поетів, вивінчаних визначними музичними способностями — Р. Купчинського й Л. Лепкого, що як УСС перебули цілу воєнну кампанію та свої враження й переживання переливали в пісню. Деякі з тих пісень, зложені зовсім у дусі української народної поезії і музики, мають високу мистецьку вартість і здобули собі вже тривале місце в усній традиції та мають усі дані на те, щоби (перейшовши ще асиміляційний процес) стати справжніми народними піснями, на зразок історичних козацьких пісень“.

Окрім того, стрілецькі пісні були новим і сильним життєдайним джерелом, з якого черпали наснагу українські композитори для своєї оригінальної творчості.

Без стрілецької пісні, цього феномену, аналогів якому годі знайти у світовій пісенній творчості, українську музику початку ХХ століття уявити неможливо. Так само невіддільним від неї є й ім'я легендарного співця січового війська М. Гайворонського.

1920—1923 рр. позначені активною педагогічною та диригентською діяльністю М. Гайворонського у Львові. Він викладає у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка, в Учительській семінарії, у Гімназії сестер-василіянок та на курсах учителів, є інспектором навчання співець народних шкіл Львова; відновлює діяльність хору при Успенській церкві, є диригентом „Бояна“, чоловічого студентського хору „Бандурист“, хору робітничого товариства „Воля“ й оркестру залізничників. Його композиторська творчість охоплює у ті роки соло-пісні, хорові твори та пісні для дітей (70 пісень та хороводних ігор, що склали „Співаник для дітей дошкільного і шкільного віку“, рецензований Ф. Колессою). М. Гайворонський підтримує дружні стосунки з С. Чарнецьким, М. Голубцем, Д. Донцовим, Ю. Липою, М. Гаврилком, Л. Перфєєвим, творчі — з Л. Лепким, З. Лиськом, А. Рудницьким, сестрами Стефанією та Іриною Туржевими. З Ф. Колессою єднало його зацікавлення народного піснєю. Це проявилося у студіях у цій ділянці, зокрема у вивчені праць П. Сокальського, Ф. Колесси і статей та листування М. Лисенка. Композиторська творчість Ф. Колесси знайшла в ті роки в особі М. Гайворонського — диригента й педагога — захопленого шанувальника.

З осени 1923 р. і до кінця життя (помер 11 вересня 1949 р. у Форест Гілс біля Нью-Йорку) М. Гайворонський — у США, спочатку у Вунсакеті, згодом у Нью-Йорку. Його еміграція була зумовлена кількома причинами: постійним переслідуванням польською поліцією як колишнього старшини УГА, обмеженістю тогоджасних галицьких умов життя, для якого, як сам висловився, світ „забитий дошками“, і врешті — непереможним прагненням учитися далі, здобути вищу музичну освіту. Певне значення мала і його напружена праця у багатьох навчальних закладах одночасно та керівництво кількома хорами, що не давало можливості сконцентруватися на творчості.

25-річний період плідної і надзвичайно активної композиторської, музично-організаційної та педагогічної діяльності М. Гайворонського у США

пов'язаний з Нью-Йорком. Там він закінчує Колумбійський університет (професори — Д. Г. Мейсон, С. Бінгем, Д. Моор, Ш. Кліфтон), згодом добросоцнальне композиторську майстерність (у П. Галліко). В Нью-Йорку 1924 р. засновує (разом із Р. Придаткевичем) Українську консерваторію, у 1927 р. — видавництво „Українська Музична Накладня“, веде власну музичну студію і з її вихованців організовує струнний оркестр. Бере активну участь у Товаристві прихильників української музики. Ця творча спілка регулярно влаштовувала концерти, в яких виконували камерно-інструментальні твори Б. Лятошинського, З. Лиська, Ф. Якименка, М. Коляди, Б. Кудрика, В. Костенка, Р. Придаткевича, М. Гайворонського та ін. Наприкінці 1920-х проходиться ідеєю об'єднання усіх українських хорів Америки для організації щорічних концертів, де б звучала українська пісня. Втілює свій задум у життя — 1930 р. відбулося перше „Свято української музики“ силами злучених хорів, якими диригував М. Гайворонський. Цей захід став значною подією у культурно-мистецькому житті української еміграції у США і мав широкий розголос у тогоджанні пресі. Незабаром була створена чітко організована структура „З'єднені українські хори“ з керівним органом у Нью-Йорку. Її колективними членами стало 50 хорів із США й Канади.

Американський період творчості М. Гайворонського позначений зверненням до церковної та інструментальної музики. Ним створені „Служба Божа“, „Канти“, „Білоруська літургія“, окремі співи — твори, в яких простежується відхід від позицій перемиської школи і засвоєння М. Гайворонським церковно-народного стилю. Тоді ж виникло багато композицій для скрипки, камерних ансамблів, твори для симфонічного та струнного оркестрів, музики для театру та ін. Всі вони відзначаються традиційністю музичної мови. Саме на той час припадає і найплідніша праця композитора в царині оброблення народної пісні. І якщо пісня була предметом його творчого зацікавлення упродовж багатьох років, ще з 1914-го, то саме тут, на чужині, туга за рідним краєм знайшла свій вияв у заглиблюванні в ній і здобутті майстерності в її обробці, особливо в 1938—1943 рр. „Без рідної пісні я був би цілком пропав, — писав 5 січня 1948 р. до В. Витвицького. — А чим більше пізнавав етнографічні матеріали нашого народу, тим сильніше вони мене опановували і заставляли використовувати“.

Діяльність М. Гайворонського — композитора, диригента, організатора музичного життя — високо оцінена українським громадськістю. У 1932 р. було влаштовано його перший авторський концерт у Нью-Йорку, а згодом і в інших містах США й Канади з відлунням на сторінках львівської преси.

М. Гайворонський проявив себе й у царині музичної публіцистики. Його перу належить близько 50 статей, оглядів, рецензій про хорове мистецтво, українську народну пісню, стрілецьку пісню, духовий оркестр УСС, про Д. Січинського, М. Леонтовича, О. Кошиця, Р. Придаткевича, О. Мишугу та ін., про українське музичне життя в Америці. З цих публікацій постає образ музиканта з широким мистецьким кругозором, грунтовно обізнаного з українською та світовою музикою, з них проступає мистець-громадянин, для якого музична культура є справою суспільно-національної важливості.

Усі роки перебування на чужині М. Гайворонський підтримував живі зв'язки з рідним краєм. Він листувався з М. Грінченком, М. Голінським, С. Туркевичем, Б. Лепким, Л. Лепким, У. Кравченко, Р. Купчинським, В. Пачовським, Іл. Гриневецьким та ін., у справах видавничих, пов'язаних з „Українською Музичною Накладнею“ — з С. Людкевичем, В. Барвінським, З. Лиськом, А. Рудницьким. Проблематика української церковної музики і народні пісні Закарпаття в'язали його з Ф. Стешком, що жив і працював у Празі. Під-

тримував також творчі контакти з литовським композитором Й. Жилевіцюсом і білоруським хоровим диригентом та фольклористом Р. Ширмовою.

Зв'язки М. Гайворонського з Україною були різнобічні: це і надавання матеріальної допомоги Вишому музичному інститутові ім. М. Лисенка та львівській „Просвіті“, і проведення акцій збору коштів на спорудження пам'ятника на могилі М. Лисенка. Його прагнення бути в курсі музичних процесів на Батьківщині, брати в них діяльну участь, спонукують М. Гайворонського спроваджувати мистецькі журнали — „Музика“ з Києва, „Музичку масам“ із Харкова і „Українська музика“ зі Львова, а в 1936 р. — стати членом Союзу Українських Професійних Музик у Львові. Він глибоко проймається політичною ситуацією в Україні 1930 — 1940-х рр., уболіває за долю своїх країн, репресованих і знаних, розкинених по світі війною і тим, що прийшло після неї. Національна Ідея, що була основним рушієм усієї діяльності М. Гайворонського, дала йому змогу стати й одним із найвизначніших діячів у культурно-громадському житті української еміграції у США й Канаді. І це дало право В. Пачовському, поетові і драматургу, визначному представнику літературного об'єднання „Молода Муза“, назвати М. Гайворонського „амбасадором українського мистецтва в американському світі“.

Ф. Колесса увійшов в українську культуру як музикознавець-фольклорист, етнограф, літературознавець і композитор. Багатогранна діяльність Колесси-ученого відігравала виняткову роль у розвитку української музичної фольклористики і в налагодженні та скріпленні її зв'язків із загальноєвропейським науковим процесом. Вихованець таких інтелектуальних центрів Європи, як Віденський, Берлін, Львів, Ф. Колесса розгорнув свою дослідницьку роботу над народного творчістю у різних напрямах завдяки щасливовому поєднанню в його особі етнографа, музикознавця і філолога. Це дало йому можливість розширити межі вивчення фольклору — за принципом зіставлення окремих його компонентів та в комплексному охопленні. Йдеться про словесний та музичний аспекти пісні, літературно-фольклорні й міжслов'янські зв'язки. Українську пісню учений досліджував в історичному розвитку, сприймаючи її як живий, мобільний, постійно змінний витвір духового життя народу.

Близько 100 наукових праць, статей і рецензій з різних сфер усної народної творчості вклал Ф. Колесса у скарбницю української культури. Він опрацював аналітичну методику вивчення пісенної ритміки („Ритміка українських народних пісень“, 1907), започаткував дослідження музичних діалектів в Україні („Народні пісні з Південного Підкарпаття“, 1923; „Народні пісні з Галицької Лемківщини“, 1929; „Народна музика на Поліссі“, 1939), розкрив проблему еволюції музичного стилю у фольклорі в контексті історичного розвитку („Наверстevання і характеристичні признаки українських народних мелодій“, 1918; „Погляд на теперішній стан пісенної творчості українського народу“, 1909; „Українська народна пісня в найновішій фазі свого розвитку“, 1928; „Спроба періодизації української народної поезії“, 1946), висвітлив проблематику зв'язків народного і професійного мистецтва („Про віршову форму поезії Маркіяна Шашкевича“, 1911; „Народний напрям у творчості Миколи Лисенка“, 1913; „Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка“, 1939; „Народно-пісенна ритміка в поезіях Ів. Франка“, 1941).

Ф. Колесса записав і дослідив українські народні думи, зберігши тим самим для прийдешніх поколінь цей унікальний пласт народної творчості.

Михайло Гайворонський

M. O. HAYVORONSKY
68-10 CONTINENTAL AVENUE
FOREST HILLS, N. Y.

3/E. 1939

Анекдотичний та вороній стан Доктор:

За Ваші писання сдержано дякую
Ваші і Вашіх друзів Рогнеді.

Із Вашої Карточки я знат - ми пересмішили
всіх лисів. У тому-точі чион баран і побі-
гали від - було виснажене Ваше малюткої да
пурпур - писанку. Тому, чио ви дово руслами.
Ваше пурпуралеве на баранах Ваших вісів -
адо: як цю холею сані.

Ді просив Ваш також - кому більше паска-
видроючи мені Кітка після їз труховими, щоб
я міг скопічливувати стіл: що відбласків каміні
да труховими. Примі, чио раз-друге, видра он такі
стіл яків зараджавівши єї іноді синоду обрідки.

Послано Вам виконані "Коледжі - Цирківки",
просу чисткало переславти. Накажи чи чион
простів Вам спорідніти, горі з виє просу при-
нципи її: як приступати і вислати до Вас писемності
з фруктами в Міські. І Вони дурить зумуїтати.

Ві Коледжі здійснів я робіт; - здійснів, здій-
снів, опрацювував по кількох роках - і -
по кількох цілях зберегавши, дав розглажити
Най-так вони теж підійшли "Даниї" "Наші"
дружин... Присвіта чи дур на чион
тіх парохів. вісів - то... як висловів Вам.

Перша сторінка листа М. Гайворонського до Ф. Колесси.
3 травня 1939 р. Автограф

Його фундаментальна розвідка „Мелодії українських народних дум“ (I — II, 1910—1913), а також інші праці, як-от „Про генезу українських народних дум“ (1921), „Хмельниччина в українських народних піснях і думах“ (1940), де він обґрунтоває концепцію про народне походження українського епосу — дум, про своєрідність і неповторність українського епічного виконавства, є неоціненим вкладом у слов'янську фольклористику.

Участь Ф. Колесси у багатьох міжнародних конгресах музичного й народного мистецтва, славістики у Відні, Лондоні, Празі, Krakowі, Warszawі, Antwerpені, нові методологічні засади його досліджень, глибина і синтетичність висновків принесли вченому заслужене визнання у наукових колах Європи. Такі авторитети в діяльності музичної фольклористики, як Б. Bartok і K. Moissinckий, з великою пошаною відгукувалися про українського вченого, називаючи його найвидатнішим із слов'янських музичних етнографів. Ф. Колесса підтримував з ними творчі зв'язки, а також з I. Kronom, G. Mersmannом, I. Poltвkoю та I. Kralьом, з K. Kvěтkoю, K. Gruševskою, A. Lopobodoю, M. Azadovskим, Ю. Sokоловим, D. Zelenіним та ін.

Як композитор Ф. Колесса проявив себе ще на початку творчого шляху. Продовжуючи традиції хорового мистецтва, широко культтивованого в Галичині, він зосередився саме на цьому жанрі творчості. Його оригінальні хорові композиції, у тому й на слова Т. Шевченка, обробки українських народних пісень, зокрема цикли „Вулиця“, „Обжинки“, „Гагілки“, „Наша дума“, здобули йому заслужене визнання і популярність у широких колах української громадськості. У своїй композиторській творчості Ф. Колесса був одним із перших, хто пішов за M. Лисенком.

Українська пісня супроводжувала Ф. Колессу впродовж усього життя. Вона була тією стихією, що заполонила його ще в дитинстві, у гімназійні роки, у середині 1880-х впливала на нього в обробках M. Лисенка, тоді ж вона — предмет його перших етнографічних зацікавлень, народна пісня була тим життєдайним джерелом, що живило його композиторську творчість, згодом вона — об'єкт вивчення та поглибленої науково-дослідницької діяльності. Народна пісня стала справою його життя, тим грунтом, на якому виріс учений великого масштабу і широких обрїв.

Філарет Колесса народився 17 липня 1871 р. в селі Татарському (тепер Піщани) на Стрийщині в родині священика. У 1896 р. закінчив філософський факультет Львівського університету (українська і класична філологія), музичні дисципліни студіював у 1891—1892 pp. в A. Brücknera і G. Adlera у Віденському університеті. У 1906—1907 pp. взяв участь у слов'янському семінарі B. Ягича у Відні, там само, а також у Берліні Грунтовно простоявав найновіші матеріали з фольклористики та порівняльного музикознавства. Доктор слов'янської філології (1918, Відень), дійсний член НТШ у Львові (з 1909), академік Всеукраїнської Академії Наук (з 1929). До 1929 р. викладав у гімназіях Львова, Стрия і Самбора. З 1939 р. — професор, керівник кафедри українського фольклору й етнографії Львівського університету, водночас з 1940 р. — директор Львівської філії Інституту мистецтвознавства, фольклору й етнографії АН УРСР і директор Етнографічного музею. Відійшов із життя 3 березня 1947 р. у Львові.

Попри відмінність біографій, несхожість життєвих та творчих шляхів те, що єднало Ф. Колессу і M. Гайворонського, було дуже важливим для них та й для усієї національної музичної культури — це українська народна пісня, Микола Лисенко і шляхи розвитку української професійної музики. Ці теми і є провідними в публікованих епістоляріях.

Грунтом, основою взаємин Ф. Колесси і М. Гайворонського була ідея народності української професійної музики, висунена М. Лисенком і підтверджена всію його творчою та громадською діяльністю. Як відомо, вплив М. Лисенка на музичне життя Галичини був величезний. Якщо представники перемиської композиторської школи — М. Вербицький, І. Лаврівський та їх послідовники — лише шукали шляхів до виявлення національного в композиторській творчості, то М. Лисенко створив цілісну концепцію народного напряму в українській музиці. З творами М. Лисенка прийшли нові форми і новий зміст. З одного боку — багатство засобів виразу, створення великих вокально-інструментальних форм при рівноправності обидвох їх компонентів, піднесення ролі солоспіву та фортепіанної музики, і з другого боку, що головне — це чітко усвідомлена програма створення української професійної музики на основі народної пісні, незалежно від сторонніх впливів. Його статті, листування з І. Франком, А. Вахнянином, О. Нижанківським, Ф. Колессою, а передусім твори, що заполонили концертні програми, викликаючи захоплення широких кіл громадськості — усе це вже з початку минулого століття стимулює зацікавлення галицьких музик народного піснєю, орієнтую композиторську творчість на шлях народності, служить поштовхом для створення музично-хорових товариств, як „Боян“ у Львові (1891) та низка його філій в інших містах Галичини й Буковини, як Музичне товариство ім. М. Лисенка у Львові (1903), це ж спричиняється також до заснування музичних видавництв, таких як „Музикальна бібліотека“ (1885), видавництво „Львівського Бояна“, а згодом спрямовує наукову думку в бік систематичної етнографічно-фольклористичної праці в рамках НТШ.

Під впливом М. Лисенка формувався Ф. Колесса як композитор і учений. Сам М. Лисенко визнав його своїм послідовником, з радістю констатуючи це в листі з 24 вересня 1898 р.: „Я тушу висвідчити Вам мое щире і сердечне узнання, що Ви, либонь, чи не з числа перших з-поміж галичан узялися за таке спасене діло, як збирання народнього скарбу — пісень і їх оброблювання. Відки ж нам черпати того натхнення, тієї свіжості, здорової того та запашного матеріалу, яким би ми (змогли), яко молода ще нація, відзначитися і зазначити своє з'явлення на арені європейській“.

Впливу М. Лисенка — через Ф. Колессу — зазнав і М. Гайворонський. Неодноразове підтвердження того знаходимо в публікованих листах останнього: „Чисто-національну нашу лінію, яку Ви держите по М. Лисенкові у своїх творах, я все бажав собі засвоїти...“ (№ 1 з 29 липня 1937 р.), „Думаю, що йду у слід за Лисенком і за Вами“ (№ 3 з 14 жовтня 1937 р.), „... слідами по Лисенкові за Вами йду я...“ (№ 5 з 26 листопада 1937 р.).

Безпосередній вплив Ф. Колесси на М. Гайворонського проявився у двох напрямах. З одного боку, М. Гайворонський незмінно вважав себе послідовником Ф. Колесси у своїй композиторській творчості. Він знов, любив і виконував твори Ф. Колесси як диригент та використовував їх у своїй педагогічній праці. „На Вашій пісні я виріс, а й творив, взоруючися на Ваших обрібках і оригінальних композиціях, а Ваші композиції я все виконував із правдивого насолоду“, — писав 29 липня 1937 р. (№ 1). Або: „Як я сильно здрісся із Вашою творчістю!.. Усюди бачу в своїх композиціях Ваш вплив на мене, а моя Стрілецька пісня немов Вами мені нашептана“, — читаємо в листі з 26 листопада 1937 р. (№ 5). З другого боку, Ф. Колесса був для М. Гайворонського дороговказом у царині пізнання української народної творчості. Як етнограф і дослідник української пісні володів на той час величезним науковим багажем. Для М. Гайворонського ж народна пісня була невичерпним джерелом творчої наснаги впродовж усього життя. У царині

її оброблення він ефективно еволюціонував: від невибагливих гармонізацій до яскравих і колоритних обробок кінця 30-х та 40-х років. У зв'язку з постійного потребою праці над піснею він відчував необхідність поповнення власної збірки новими, оригінальними народнопісенними зразками. Його цікавили насамперед пісні певних етнічних регіонів України, і серед них — обрядові. І. Ф. Колесса допомагає йому в тому на початку 20-х і особливо в часі йхнього листування у 1937—1939 роках. Він висилає своєму молодшому колезі багато власних праць: етнографічні матеріали („Народні пісні з Галицької Лемківщини“, 1929), збірники хорових обробок („Руські народні пісні з Підкарпатської Русі“, I — II, 1924; „Piesni ukraińskie zebrane na Wołyniu“, I — II, 1936 — 1937; „Народні пісні з Підкарпатської Русі“, 1938), нові наукові праці. Своєю черговою М. Гайворонський шле Ф. Колессі власні твори: „Службу Божу“, „Канти“, композиції для скрипки, збірки обробок народних пісень, оригінальні хорові твори. Між Ф. Колессою і М. Гайворонським відбувається живий обмін думками, порадами, інформацією про те, над чим працюють і що готується до друку, відомостями про цікавіші події та явища в українському музичному житті, про політичну ситуацію в Європі, про родинні справи.

Ф. Колесса високо цінує М. Гайворонського як композитора і диригента. „При обговорюванні „Співанника Червонограду“ Калини“, кермуючись об'єктивністю, я уважав моїм обов'язком згадати про Ваші стрілецькі пісні із признанням, яке Вам втівні належить, бо ж Ви і є основоположником цієї нової парости нашої пісенної творчості, що виросла на ґрунті, зрошеному кровю найкращих синів України. Вас цінив я завсіди також як дуже доброго диригента і кращого виконавця моїх творів, як те, що виходило під Вашою батутовою, я не міг би собі й бажати“, — писав 12 жовтня 1937 р. (№ 2); „Уже Ваші прекрасні, глибоко відчутні Стрілецькі пісні, і Ваші обробки народ[них] пісень забезпечують Вам поважне місце в історії укр[айнської] музики...“ (лист № 6 від 8 січня 1938 р.). Ознайомившиесь з новими творами М. Гайворонського, з тим, що виникло вже в Америці — церковною музикою, інструментальною, новими циклами майстерних обробок народних пісень, — Ф. Колесса з радістю стверджує: „У Ваших творах... видно скрізь сей-жий, оригінальний талант, молодечий розмах і високо розвинену композиторську техніку і, що найважніше, зрозуміння і засвоєння духа укр[айнської] народ[ної] музики, що запевняє їм довговічність...“ (там само).

М. Гайворонський незмінно залишається на позиціях захопленого шанувальника композиторської творчості та фольклористично-етнографічних досліджень Ф. Колесси. З усіх його листів проступає глибока повага, відданість і вдячність, висловлені в різних формах і в різному контексті. У цьому сенсі показовою є така цитата: „Дивлюся на Ваше діло; яке воно гарне, яке велике і яке цінне! Мило мені про Вас думати, мило брати собі Вас за примір і радісно чути Ваше золоте слово. Дякую якнайкраще за все“ (лист № 11 від 3 травня 1939 р.).

Із зворушиливою делікатністю і тактом просить М. Гайворонський дозволу присвятити Ф. Колессі свої твори: спочатку цикл обробок народних пісень, згодом — „Колядки-Щедрівки“, а також — прийняти матеріальну допомогу для видання праць Ф. Колесси: „Мою до Вас пошану і любов хочу засвідчити присвятою, і тому прошу у Вас дозволу на це, а маленький даруночок, що його вишило на днях, дуже прошу ласкаво приняти“ (лист № 1 від 29 липня 1937 р.). Цей щиро-безпосередній жест був оцінений і дар з вдячністю прийнятий: „Отсé перший раз у життю одержав я взагалі якийсь дар для підтримки моєї композиторської діяльностi... Сі гроши буду ста-

ратиця ужитти дійсно від видання моїх творів, або, н[а] пр[иклад], пісень із мелодіями“ (лист № 4 від 12 листопада 1937 р.).

Нині Ф. Колессу ми сприймаємо передусім як ученого-фольклориста, об'єднуючи в цьому визначенні поняття „етнограф, музикознавець, літературознавець“. Колесса-композитор у сенсі заслуг перед суспільством віходить на дальший план. Однак на початку творчого шляху він виступив саме на цьому полі — і вельми успішно. У публікованому листуванні знаходимо відповідь на питання — коли, чому і як молодий і перспективний композитор став ученим, де та межа, що розділяє у нього ці два види творчості. Враховуючи при тому, що в основі як одного, так і другого є українська народна музика. Отож, відповідь знайдемо у відтвореному діалозі на цю тему.

„Старші музики, що мали для мене завсіди добре слово і щиру раду ([М.] Лисенко, О. Нижанковський, [Г.] Топольницький, [В.] Матлюк, Н. Вахнянин, М. Солтис) або жили здалека від мене, або повмирали передчасно; від молодших, що перейняли керму музичного життя у Львові, віяло завсіди холодом і нехіттою та бажанням відсунути мене у найтемніший кут, а серед ворохії атмосфери і злidenних обставин життєвих звичайно залишає творчий пориз. Притім мене власно почала цікавити укр[айнська] народ[ня] музика з наукового боку, і з часом сей другий напрямок узяв верх над першим... Оттим-то в композиторській ділянці я не сказав усього, що повинен і міг був сказати. Ваше ласкаве письмо утверджує мене в перевірченні, що й моя композиторська діяльність, — хоч яка скромна і передчасно перервана — таки полишила в розвитку нашого муз[ичного] життя деякий слід...“ (Ф. Колесса, лист № 2 від 12 жовтня 1937 р.).

„Колиб я на Вашому місці, то не жалко було б мені за більшого композиторською творчістю: Ваша композиторська творчість нерозвинена, хрустально чиста, щиро натхнена і геніяльно проста. Це послідне — це тайна правдивих та вартісних творів, що перетривають ріжні бурі та переміни“ (М. Гайворонський, лист № 5 від 26 листопада 1937 р.).

„Через наукову працю розвинулось у мене почуття самокритики, і я розумію добре, що не вспів піднятися на вищий щабель тут музичної творчості: головно через те, що зростаючи в недостатку, не вспів замододу засвоїти собі фортепіанової гри; і се було великою перешкодою при студіюванні музичної літератури й перфекціонуванні у композиторській техніці. Та коли б я моїм скромним дорібком музичним не осягнув нічого іншого, а тільки причинився до поширення культу народ[ньої] пісні у нас в Галичині і до піддержання народного напрямку в нашій музичі... то яуважаю мое завдання за сповнене і можу відйтти спокійно у тінь“ (Ф. Колесса, лист № 6 від 8 січня 1938 р.).

I ще одна, справді велика тема, що наскрізною ниткою проходить у листуванні — це проблема розвитку української професійної музики. I Ф. Колесса, і М. Гайворонський вважали себе ї фактично були послідовниками М. Лисенка, себто представниками народного напряму в українській музичі. Але якщо композиторська діяльність Ф. Колесси тривала відносно недовго і становила лише певний період, хай вагомий, у його творчому житті, а М. Лисенко був його прямим попередником, то М. Гайворонський, що йшов „слідами по Лисенкові“ за Ф. Колессою, належав уже до іншого, молодшого покоління українських композиторів. А ця генерація, відштовхуючись від М. Лисенка, увібралиши в себе його досягнення, шукала інших шляхів, нових засобів виразу і нових форм, співзвучних розвиткові тогочасної європейської музики.

Філарет Колесса

більш ніж 2000 купівельно-продажних магазинів та
а кілька десятків оптових складів. Там же відкрито
масові підприємства з обробкою деревини та паперу, виготовлення
паперу, та ін. Відкрито кілька фабрик з виробництва
ліфтерів (зокрема, фірми «Ліфт», «Ліфт-Буд»), як наприклад, «Радянські
ліфти» засновані Романом Костянтиновичем, які вже є в усіх великих містах
СРСР та інших соціалістических державах. Але вони виготовляють
ліфти з підшипниками з України та Польщі, які виробляють
«Ліфт-Буд» та інші фабрики.

При цьому відмінна праця здійснюється в усіх
областих та республіканських центрах, а також в
республіканських та областях містах, які відомі своїми
ліфтерами, які вони виготовляють з підшипниками з України
і вони виготовляють з підшипниками з України та Польщі.
Із цим пов'язана висока якість ліфтів, які вони
виготовляють з підшипниками з України та Польщі.
Вони виготовляють з підшипниками з України та Польщі
і вони виготовляють з підшипниками з України та Польщі.

Ось які результати вдалося досягнути в цій
області: виготовлені в Україні підшипники
залишили позаду підшипники з Польщі та інші
зарубіжні підшипники. Це зробило можливим
застосування підшипників з України в будівництві
(інженерній та хімічні) — та зокрема відомі
будівлі, які вони виготовляють з підшипниками з України та Польщі.

До цього відносяться, наприклад, підшипники для
виготовлення автомобілів, які вони виготовляють з підшипниками з України та Польщі.

Вони виготовляють з підшипниками з України та Польщі

Сторінка листа Ф. Колесси до М. Гайворонського.
12 листопада 1937 р. Автограф. Чернетка

М. Гайворонський, для якого взірцями досконалості були М. Лисенко, Ф. Колесса, а згодом М. Леонович, залишається на здобутих позиціях, прагнучи їх зміцнювати, розвивати й збагачувати. „Скрипкові композиції пишу я у нашому стилі і дусі, держучися крінко консервативної школи. Сьогодні такі праці можуть декому видаватися анахронізмом... а я не так думало, бачу таку ж думку у тих, що не топляться у модному анархізмі і спокійно йду виточеною стежкою”, — писав 24 вересня 1938 р. (№ 8).

Ф. Колесса, як мало хто, розумів М. Гайворонського, підтримував, заохочував до дальшої праці: „Консервативний напрямок, до якого Ви признаєтесь, запевнить Вашим творам довговічність: вони стануть триеким надбанням нашої музичної літератури, тим чинівшим, що в доборі гармонічних і контрапунктичних засобів Ви не стоїте на одному місці, але сильно еволюціонуєте та ідете з поступом”, — читаємо у відповіді (лист № 9 від 21 листопада 1938 р.).

Вибір М. Гайворонського був свідомий і остаточний. Тут не йдеться про завуженість мистецьких горизонтів. Навпаки, М. Гайворонський чудово орієнтувався у світовій музичній культурі, він знов і любив музику Й. С. Баха, Л. Бетговена, Ф. Шуберта, Й. Брамса, від своїх учителів, вихованців французької школи Д. Г. Мейссона, С. Бінгема, Д. Моора перейняв пістет до французької музики Ц. Франка і К. Дебюсса. Він цікавився і новітньою музикою — слухав твори І. Стравінського, П. Гіндеміта, Б. Бріттена та ін., вивчав матеріали, що висвітлювали їхні мистецькі позиції. Деяло приймав, інше відкидав, однак загалом цей світ для нього був чужий.

М. Гайворонський дуже добре орієнтувався у процесах українського музичного життя у 1920—1930-х рр., до основних тенденцій якого належали відхід від хорово-аматорської однобічності, звернення до інструментальних жанрів і тим самим заповнення існуючої прогалини в цій ділянці музичної творчості, загальнє піднесення професійного рівня у всіх сферах музичного життя. Усе це мало служити основній меті: відходженню української музики в загальне русле розвитку європейської музичної культури.

Отож, М. Гайворонський був дуже добре обізнаний з тим, що відбувається у галузі музичного мистецтва як у рідному краю, так і у світі — йдеться про цілісну концепцію, про чітко накреслену, цілком сформовану програму творчої діяльності. А уся його праця — композиторська, диригентська, педагогічна, музично-громадська — була тісно пов'язана з традицією, а надто з тим середовищем, що її культивувало. Це були хори — світські і церковні, їх диригенти, це була молодь, зокрема Пласт. Уся його діяльність була спрямована на широку демократичну авдиторію, вона мала виразний просвітлянський характер, а носієм того характеру, виразником його суті могла бути лише народна пісня, або музика, тісно зв'язана з нею.

Тим-то народний напрям найбільше відповідав М. Гайворонському. Як раніше він творив для січових стрільців, так згодом — для хорів та молоді. Як у минулому стрілецьке середовище надихало його не лише на композиторську творчість, а й на віршування, так пізніше потреби широкої слухацької авдиторії, збігаючись з його власними мистецькими уподобаннями, наснажували творчою енергією до праці для неї.

Українська народна пісня присутня у всій творчості М. Гайворонського. Вона вчується у його стрілецьких піснях, виступає у всій своїй непостиорній красі в мистецькому обрамленні його обробок, її духом пройняті інструментальні твори, українська пісня тонко вкраплена в його церковну музику, що надає їй особливого національного забарвлення.

М. Гайворонський прагнув залишити народну пісню в усій її недоторканій чистоті. Він стояв на позиціях збереження автентичності української музики, побоюючись її розчинення у загальноверопейських пошуках нових шляхів, у США, в країні, де всякого роду новації, зокрема в музиці, легко приймалися.

В той же час, у міжвоєнне 20-ліття, західноукраїнські композитори, оснащені грунтовними професійними знаннями в таких музичних центрах Європи, як Прага, Віденсь, Берлін, активно прагнули до входження української професійної музики у світовий процес розвитку музичної культури, проповідуючи традиції, опираючись на народну музику, трансформуючи її, шукуючи нових виражальних засобів і форм у себе на Батьківщині.

І одна концепція, і друга були спрямовані до однієї мети. Ф. Колесса добре розумів це. І якщо він сам як композитор стояв на платформі народного напряму, то як музикознавець, як учений широких обріїв, що перебував у вирі всіх подій у музичному житті Європи, усвідомлював необхідність пошуків нових шляхів розвитку української музики, неминучість і невідворотність цього процесу. Ф. Колесса підходить до проблеми об'єктивно й виважено, в його судженнях відчувається повна мистецька і громадянська зрілість: „Треба признати, що наша культура музична] завдяки праці Музичного Товариства [ім.] [М.] Лисенка] і його філій дуже зросла в останніх літах“ (лист № 6 від 8 січня 1938 р.). Стосовно ж ролі та значення в українському музичному житті журналу „Українська музика“ і самовідданої, напруженої й високопрофесійної праці З. Лиська — головного редактора цього, як показав час, справедлі унікального видання, Ф. Колесса писав: „Се дуже важний і потрібний для нас орган, коби лиши удержався...“ (там само).

Українська музика у своєму розвитку йшла різними шляхами. Всі вони позначені зусиллями, талантом і працею кількох поколінь мистеців. Розвиваючи традиції у тому чи іншому напрямі, кожна генерація, кожен мистець зокрема вносив у музичну культуру свою частку, а розбіжності в баченні ними властивих доріг насправді не були протиріччями, бо всі вони стремилися до однієї цілі, підходячи до проблеми з різних боків. І нині, наприкінці ХХ століття, українська музика постає у своїй цілісності, у розмаїтті стилістичних напрямів, у різnobічності індивідуальних ознак. Нині вона, уже евійшовши в загальне русло розвитку світової музичної культури, йде далі, вічно змінна й самобутня у своїй багатогранності. Тому слова М. Гайворонського — його мистецьке кредо — можна однаковою мірою віднести як до його тодішніх опонентів, так і до всіх творців української музики: „Хто не вірить у націю, той хай знає, що національні композитори усіх націй мають більше значіння і вартість других, і поки світ, доти буде він величаться ріжнородністю, насиченою індивідуальними прикметами та ціхами. Хто вірить у націю, тому традиція свята, тому своя культура незаступима, тому праця в народі — не прокляттям, а благословенством“ (лист № 5 від 26 листопада 1937 р.).

Листи М. Гайворонського і Ф. Колесси опубліковані вперше. У монографії В. Витвицького „Михайло Гайворонський. Життя і творчість“ (Нью-Йорк, 1954) опубліковані фрагменти деяких листів Ф. Колесси: № 2 від 12 жовтня 1937 р. (с. 61), № 6 від 8 січня 1938 р. (с. 61—62), № 9 від 21 листопада 1938 р. (с. 136). Подаємо 12 листів, з них 8 — М. Гайворонського і 4 — Ф. Колесси.

Усі листи М. Гайворонського оригінальні. П'ять з них — це машинописні оригінали із власноручним підписом автора, на деяких із них є дописки від рук пізнього характеру (адреси, Р. С., нотний приклад, доповнення до тек-

сту, виправлення). Ці листи друковані на білому папері стандартного машинописного формату ($\approx 22 \times 28$ см). Три інші листи — оригінальні. Два з них писані на білому поштовому папері ($\approx 17,5 \times 28,5$ см) з надрукованими прізвищем і адресою їх автора, один — це новорічно-різдвяна картка особливого зразка ($20,4 \times 26,6$ см), складена чечтверо. Ці листи, як і підписи М. Гайворонського на машинописних, писані чорним або темносірим чорнилом, деякі дописки — олівцем. Разом із листами збереглися і конверти, їх сім (виняток — останній лист від 26 червня 1939 р.). У деяких листах М. Гайворонського є підкреслення червоним олівцем, зроблені рукою Ф. Колесси. Вони торкаються питань і тем, порушуваних М. Гайворонським, і тих конкретних завдань, що їх ставив перед собою Ф. Колесса у з'язку з їх розв'язанням.

Усі чотири листи Ф. Колесси опубліковані на підставі чернеток. Перша з них (лист № 2 з 12 жовтня 1937 р.) написана на звороті першого листа М. Гайворонського з 29 липня 1937 р., три інші — на пролінованому чи гладкому папері довільних форматів, чорним чорнилом чи олівцем. На всіх, окрім першої, вказаній адресат: „Гайворонському“, „До М. Гайворонського“, „Гайворонській“. Ці чернетки можна беззастережно прийняти як оригінали, настільки завершеними вони є з усіх поглядів: змісту, форми, мови тощо.

Публіковане зібрання є достатньо повним, однак абсолютно вичерпним його вважати не можна з огляду на відсутність трьох листів, яких віднайти не вдалося. Із змісту листа М. Гайворонського від 3 травня 1939 р. (лист № 11) випливає, що в період із січня по квітень 1939 р. були один лист М. Гайворонського і поштова картка Ф. Колесси. Також зміст останнього листа М. Гайворонського від 26 червня 1939 р.; (№ 12) вказує на те, що у травні-червні того самого року він отримав листа від Ф. Колесси.

У публікації правопис листів не змінено. Деякі редакторські втручання поширюються на пунктуацію.

Ксеня КОЛЕССА

№ 1

До Філарета Колесси

29. VII. 1937 р.
Форест Гілс,
Н[ью-] Й[орк]

Високоповажаний та дорогий Пане Доктор:

Вашу статтю про „Великий Співник Ч[ервоної] К[алини]“, і у ній якнайкращу згадку про мене, читав я у „Ділі“¹.

Дуже мені мило, що це Ви, а не хто інчий, про мене так говорить. В минулому Ви одні звернули були свою ласкаву увагу на мою працю (Співник для молоді)², за щочувся я дуже Вам зобовязаний, а тепер радість моя велика і моя Вам подяка найбільша.

На Вашій пісні я виріс, а й творив, взоруючися на Ваших обрібках і орігінальних композиціях, а Ваші композиції я все виконував із правдивою насолодою. Чисто-національну нашу лінію, яку Ви держите по М. Лисенкові³ у своїх творах, я все бажав собі засвоїти, і це одиноке моя бажання. На чужині я щороку переходжу Ваші і Лисенкові композиції, це мені додає сил і не дає пропадати.

Мою до Вас пошану і любов хочу засвідчити присвятою, і тому прошу у Вас дозволу на це, а маленький даруночок, що його вишлю наднях, дуже прошу ласкаво приняти.

Хочу Вам ще отцьо сказати: минулого року чув я на радіо Ваші коломийки⁴, грав один із кращих французьких скрипаків. Прекрасно грав те, що Ви так прегарно зложили (а я з таким запалом і набоженьством опрацював на скрипку із форт[епіаном]. Цей артист просив у мене укр[айнського] кусника і я йому дав це. Коломийки ці на сопран, скрипку і форт[епіан] мали дуже великий успіх, [іх] я опрацював для укр[айнського] трія Р. Придаткевича⁵.

Дякую Вам щиро за усе Ваше добро та остаю з правдивою пошаною до Вас. Усій Вашій В[исоко] п[оважаній] Родині кланяюся.

Вдячний Михайло О⁶. Гайворонський

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи М. Гайворонського, №1. — С. 1. Машинопис. Оригінал. Підпис — автограф.

№ 2

До Михайла Гайворонського

[12. X. 1937 р.]*

Передусім прошу не гніватися на мене за велике припізнення з відповідю на Ваше ласкаве письмо: воно дійшло до моїх рук щойно в половині вересня, коли я вернув до Львова з Космача⁷, де перебував близько півтора місяця. Дома застав я стільки клопотів і неполагоджених родинних справ, що за наладнання неполагодженої кореспонденції аж тепер можу взятися.

Сердечно дякую Вам, В[исоко] п[оважаній] П[ане] Пр[офесор], за Ваш ласкавий лист, що дуже мене утішив: давно я не чув таких щиріх слів признання, які ціню тим більше, що вони походять від авторитетного знавця і від компоністи, що презентує народній напрямок в укр[айнській] музиці — а при тім докладно обізнаний із станом музичної справи на Заході.

Старші музички, що мали для мене завсіди добре слово і щиру раду ([М.] Лисенко, О. Нижанковський⁸, [Г.] Топольницький⁹, [В.] Матюк¹⁰, Н. Вахнянин¹¹, М. Солтис¹²), або жили здалека від мене, або повмирали передчасно; від молодших, що перейняли керму музичного життя у Львові, віяло завсіди холодом і нехіттю та бажанням відсунути мене у найтемніший кут, а серед ворожої атмосфери і злidenних обставин життєвих звичайно

* Лист датовано за книгою: Витвицький Василь. Михайло Гайворонський. Життя і творчість.— Нью-Йорк, 1954.— С. 61.

завмирає творчий порив. Притім мене вчасно почала цікавити укр[аїнська] народ[ня] музика з наукового боку, і з часом сей другий напрямок узвів верх над першим, тим більше, що тим способом прийшлося заробляти на прожиток, на що не вистарчала моя пенсія. Оттим то в композиторській ділянці я не сказав усього, що повинен і міг був сказати.

Ваше ласкаве письмо утверджує мене в пересвідченні, що й моя композиторська діяльність, — хоч яка скромна і передчасно перервана — таки почишила в розвитку нашого муз[ичного] життя деякий слід, що не дається вповні „вирадиравати“, хоч як бажав би собі того дехто з наших професійних музик.

При обговорюванні „Співанника Черв[еної] Калини“, кермуючись об'єктивністю, яуважав моїм обовязком згадати про Ваші стрілецькі пісні із признанням, яке Вам вповні належиться, бо ж Ви і є основоположником цієї нової парости нашої пісенної творчості, що виросла на ґрунті, зрошеному кровю найкращих синів України. Вас цінив я завсіди також як дуже доброго диригента, і кращого виконання моїх творів, як те, що виходило під Вашою батutoю, я не міг би собі й бажати.

Сердечно дякую Вам за оброблення моїх коломийок на скрипку, сопран фортепіан, і дуже бажав би почути сей твір, якщо Ви були б ласкаві прислати його до Львова.

Пишете про посилку якогось даруночка для мене, за який я Вам сердечно дякую, хоч досі його не одержав — певно прийшов в часі вакацій, коли мене не було у Львові, і може десь пропав. При нагоді будьте ласкаві повідомити мене, яка се була посилка і з якого часу, а може би ще вдалося відшукати на початі, де я зараз по приїзді розпитував, але даремно.

Моя рідня згадує Вас дуже мило, дякує Вам за ласкаву память і засилає сердечні поздоровлення; обі доньки повиходили заміж: Соня¹³ — тепер жінка судового асесора м[агіст]р[а] Сондея в Тисмениці, а Дарка¹⁴ — судді Залеського у Львові.

В листопаді вишилю Вам дещо із моїх новіших публікацій.

Нераз думаю: яка то шкода, що Ви, В[исоко]п[оважаний] П[ане] Пр[офесоре], покинули Львів: може б удалося зібрати групу укр[аїнських] „непрофесійних“ музик, що творила б бажану рівновагу для „професійних“.

Здоровлю Вас сердечно та остаю з глибокою для Вас пошаною

Ф. Колесса

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи Ф. Колесси, № 1.— С. 1. Чернетка.

№ 3

До Філарета Колесси

14. X. 1937 [p.]
 Форест Гілс,
 Н[ью-] Й[орк]

Високоповажаний Пане Професор:

Лист до Вас і гроші для Вас я вислав на адресу Вашого сина¹⁵, думаючи, що він живе із Вами і що у Вас одна адреса. Пишу рівночасно і до Вашого сина.

Нот я не висилав, а даруночок для Вас — це \$ 20. Довідався я, що в Жовкові печатають Ваші твори¹⁶, і тому, щоби Ви могли ще більше їх видати, я просив Вас ласкаво приняти від мене малий даруночок.

Жду тепер від Вас ласкавої відповіди і тоді вишилю Вам „на оказ“ ті мої пісні, які я хочу Вам присвятити.

Посилаю тепер Вам децьо із виданого. Думаю, що йду у слід за Лісенком і за Вами. Доповню це видання до чотирьох пісень у кожному циклі, а дальше думаю видавати звичайною партитуровою формою повними циклями.

Позволю собі просити Вас о нові Ваші (видані) твори.

Ждучи на Вашу ласкаву відповідь, остаю з правдивою пошаною до Вас і Вашої Родини.

Ваш Михайло О. Гайворонський

Адреса: M. O. Naugotovsky
 68-10 Continental Ave
 Forest Hills, N. Y.
 U. S. of America

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи М. Гайворонського, № 2. — С. 2. Машинопис. Оригінал. Підпис і адреса — автограф.

№ 4

До Михайла Гайворонського

12. XI. [19]37 [p.]

Високоповажаний і Дорогий П[ане] Професор!

Передусім прошу приняти мою сердечну подяку за Ваш щедрий дар \$ 20, який Ви були ласкаві переслати мені через моого сина Миколу, не знаючи моєї адреси. Отсе перший раз у життю одержав я взагалі якийсь дар для підтримки моєї композиторської діяльності — і тим милійший сей дар для мене, що походить від Вас, засłużеного укр[аїнського] композитора, як доказ Вашого, так цінного для мене признання. Сі гроші буду старатися ужити дійсно для видання моїх творів, або, н[а]пр[иклад], пісень із мелодіями.

У Жовкові складали в літі мою збірку укр[аїнських] нар[одніх] пісень (самі тільки мелодії з першою строчкою тексту) із Закарпаття і матрици

пішлилю до Ужгороду, де ся збірка має появитися у виданні „Просвіти“ — „Наук[овий] Збірник“¹⁷. Як тільки видрукують, я Вам зараз пішлю. Тимчасом посилаю Вам: 1/ „Волинські пісні“ в моїм укладі¹⁸, 2/ „Утогтала стежечку“ в укл[аді] на міш[аний] хор¹⁹, 3/ Нар[одні] пісні з Закарпаття — I, II (правопис мені накинено)²⁰, 4/ Нар[одні] п[існі] з галицької Лемківщини²¹ (вони можуть Вам придатися до Ваших гармонізацій, а може як теми оригінальних творів), та ще дві брошюри про укр[айську] нар[одну] музику.

Прийміть, В[исоко] п[оважаний] П[ане] Пр[офесоре], мою найсердечнішу подяку за Вашу фотографію, за намір присвятити мені деякі Ваші пісні, що буду собіуважати великою честю, і за прислані мені ласкаво прекрасні видання Ваших творів: Пісні У[країнських] С[ічових] С[трільців]²², „Живи Україно“ та Укр[айські] н[ародні] п[існі] з Поділля, Гуцульщини, Полісся і Лемківщини²³. Отсі публікації є в усякім разі важною подією в нашім музич[нім] життю, що заслуговує особливої уваги. Вже поверховний їх перегляд показує, що це річи дуже гарні і дуже цінні; я тільки чекаю хвилі, коли оброблюся трохи з моїми терміновими зобовязаннями, які тепер не дають мені дихати, і коли буду міг з Миколою й Даркою переходити одну пісню за другою і насолоджуватися їх оригінальною красою.

Із приводу сих видань та з надходящим святом Вашого Патрона прийміть, В[исоко]п[оважаний] і Дор[огий] П[ане] Пр[офесоре], мої найсердечніші побажання: щастя, здоровля і творчої радості на многі і многі літа!

Саме тепер докінчується друг моеї книжки „Укр[айська] усна словесність“ (загальний огляд; вибір творів із поясненнями і нотами)²⁵, яка через тяжкі коректи абсорбує мене так, що не маю вільної хвилі. До того ж: в звязку з 25-літтям смерти Лисенка треба було написати статтю для „Укр[айської] муз[ики]“²⁶. Усе те було причиною моого спізнення із відповідю на Ваш другий лист з 14. X. Бо на перше Ваше письмо я відповів ще перед місяцем.

Ще раз дякую Вам, В[исоко] п[оважаний] П[ане] Пр[офесоре], сердечно за докази Вашої прихильності і признання для моїх скромних досягнень, здоровлю і цілу Вас сердечно та остаю з глибокою до Вас пошаною.

Ф. К[олесса]

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи Ф. Колесси, № 2 — С. 2—3. Чернетка.

№ 5

До Філарета Колесси

26. XI.1937 [р.]
Ф[орест] Г[анс]

Вельмишановний та Дорогий Пане Професоре:

Здається, одної днини ми дістали листи один від другого, а на Ваші питання, прочуваючи, я скоро подав Вам відповідь. Сьогодні беруся писати докладно про все, що згадане у Ваших двох письмах.

Два листи вже маю Вамі, а сьогодні дістав від Вас пакет із нотами. Дякую Вам якнайкраще за Ваше золоте серце, за ласкаву увагу на мене,

за прекрасний матеріал, з якого я черпаю, на якому я виріс, який для мене — правдивим кормом душі і дороговказом. Як я сильно зрисся із Вашою творчістю! Золотим ключем Ваша „Наша дума“²⁷ отворила мені казкове царство Пісні, а Ваші „Черевички“²⁸ повели мене в тереми Генія нашої нації. Усюди бачу в своїх композиціях Ваш вплив на мене, а моя Стрілецька пісня немов Вами мені напіштана. І особистий мій контакт із Вами та Вашою родиною оставил у моїй пам'яті тепло сердечний образ. За це і моя Вам вдяка, пошана і любов.

Колиб я на Вашому місці, то не жалко булоб мені за більшою композиторською творчістю: Ваша композиторська творчість нерозводнена, хрустально чиста, широко натхнена і геніяльно проста. Це послідовне — це тайна правдивих та вартісних творів, що перетривають ріжні бурі та переміни. Ті, що Вас не любили, інстинктивно чули Вашу силу і свою вартість; Ви ім були на заваді і Вас вони не хотіли бачити. Не тільки Вас, Дорогий Пане Професоре! Одного слова про мою працю у Львові ні один з цих панів ніколи не написав, а й тепер хотілиби мене зіпхати на сірий конець. Я не дбаю, коли ходить про мою особу, алеж боляче дивиться на тих, що спинали ріст нашої музики, а усе добре приписують собі.

Читав я недавно, як то пан Р.²⁹ ризи свої роздирає із жалю, що не видно нарибку композиторів, образованіх за границею... Насувається питання: богато нам хісна із чужих шкіл? Заграниці нам треба на конець студій, інакше заграниця виховаває нам яничарів. Слава Тобі Боже, що у нас є ще піонерський дух і свою святыню починаємо власними руками ставити. Так! Буде у нас СВОЯ школа наших композиторів і буде у нас СВОЯ симфонічна оркестра, бо у проводі чимраз менчий голос мають всякого рода грайзлерники та мішуреси, що все знають, все мають і все продають³⁰.

Одно мене непокоїть: мамона модної техніки наших молодих композиторів — люксус богатих націй, і бажання скорої наживи, а й ті великанські перелони матеріальнії натури.

Уважно сліджу за усім в Краю і більше радуюся, чим смучу. На Вас дивлюся як на скалу, що непохитно стоїть, зберігає від погибелі наші цінності і передає будучим поколінням скарби. Думаю: мило бачити за собою незмарноване життя і заощаджений капітал. Які богаті булиби ми, колиб у нас було більше таких одиниць як „Філярет Колесса“!

Я радий і щасливий тим, що маю нагоду брати собі Вас за примір. Коли дозволите, ще раз це кажу: дозвольте мені присвятити цей цикль пісень, що Вам „на оказ“ пересилаю. Для мене вони спеціально дорогі, бо вони дишуть дивним запахом, який мені пригадує Ваші обрічки пісень. Кромі цього я, маючи тільки мельодії цих пісень і по одній строфі слів, так опрацьовував: перше компонував музику, а відтак до музики писав дальший текст, очевидно річево поправний та в дусі нашої народної пісні. Будь ласка переглянути. Одніське місце радив змінити О. Кошиць³¹: „Не зганяйте, Міхась, казав К[ошиць], зазулі із берізки!“ (я, у дальшій строфті, казав зазулі кувати і у гаю...). П'ять пісень у цьому циклі. Вони добре передають мое до Вас відношення. Наколиб Ви порадили які зміни зробити, то зроблю дякуючи Вам.

Посилаю Вам також Вашу Коломийку (на скрипку), звучить вона дуже гарно і в такому виді думаю її видати. Мала вона один із най-

більших успіхів у хорі Кошиця, а й на скрипці (як гарний скрипак) припаде кождому до вподоби.

Згадуючи О. Кошиця, от що скажу: пішло у нас на добре, і під орудою [Кошиця] має вийти нова укр[айнська] фільма³². Я дозволяю собі запропонувати йому у тій фільмі і Вашу пісню. На це я прошу Вашого дозволу. Ходжу коло него „на пальцях“, він хорій на серце і скоро денервується. Переконую його, що його величі ні трохи не пошкодилаб поява в англ[айській] мові пісень і інчих наших композиторів. Роблю заходи, щоби бодай по одній пісні приняли і видали. Із Ваших яб рад там дати коломийку і ще може й другу. Чи дозволите?

Наши ноти (нові) йдуть дуже слабо. Слабі дірегенти, старими річами „обганяються“, а нових річей бояться. Сякий-такий ще попит є на мішані голоси — твори, і яб радив, коли у Вас є, вислати на подану мною адресу (покликуючись на мене) по п'ять примірників.

Адреса: Svoboda

83 Prand St.

Jersey City, N. Y. — U. S. of Amerika

Це тільки моєї відповіді на попередній лист.

[Продовження]

Ноти, Вами заповіджені, сьогодні я дістав. Дуже щиро дякую. Етн[ографічний] збірник (Лемківщина) я дістав скоро появі (? 1931). Із него я опрацював вже декілька пісень, доповнить вони цикль пісень із Лемківщини. Деяшо із нових пісень (лемк[івських]) я вислав на Підкарпаття. Просив п[ан] Стешко³³ не забувати Підкарпаття і, бачу, ми там стрінемося. Буду дуже вдячний за Ваш Наук[овий] Збірник пісень Підкарпаття.

Уважно простудію Ваші розвідки. Дуже я їх люблю, і збираю та бережу!

Дякую Вам дуже за Вашу фотографію і за привіти від Вашої Родини. Кланяюся їм Усім і дякую за пам'ять про мене.

Пісні мої, видані — це ліпше частинка із моїх праць. Жовква печатає поволи (ой, дуже!), а літографічно видавати — біда. Нема у наших писарів смаку, і майже все видане ними — незgrabne і на око немиле. Чи повірете, що Ваші пісні, гарно напечатані, у троє скоріше приєдналиби і заінтересували б покупця. Я вже точно переглянув Ваші Пісні з Волині. Усі дуже гарні і приступні. В пропорції до сторінки ноти і письмо за великі. На послідній сторінці, у першій половині 3-го строфки яб сугестіював таку зміну:

Це є d зарізке,
хіба обнизити
його на b d.

Боже мій, що за краса цих пісень. Я аж пяний від них!

Не знаю, коли ОО Василиянне справляється із моїми працями. Перша на черві (вже у них) — моя Служба Божа³⁴, дальнє має йти 4[-ий] том пісень УСС на муж[еські] голоси, Канти (16) на міш[ані] та однородні голоси³⁵, Вам присвячений цикль — історичні пісні, Колядки і Щедрівки³⁶ і доповнення пісень Поділля, Полісся, Лемківщини і Пісні Підкарпаття³⁷. Це там, а тут небаром вийдуть мої композиції на скрипку із форт[епіаном], хочу також видати дещо на смичкову оркестру. Не хочеться мені даром віддавати америк[анс'ким] видавництвам, тому видаю сам, а видане віддаю на власність Рідній Школі³⁸; тепер думаю віддавати Муз[ичному] Товариству ім. М. Лисенка³⁹. Як бачите: роблю кілько можу і що можу, не дивлячися на те, що свої навіть моєго імені до допускають в Укр[айнській] Музиці⁴⁰. Перший там заговорив д[окто]р Стешко, і чую, що із Підкарпаття [ані] Щуровська⁴¹ пише про мої нові хоральні композиції.

В моєму житті я працюю і стараюся оминати неславу, від своїх жду бодай привітного слова, бо воно на чужині стократ цінніше і пожадане. Атмосфера у Львові ставала задушлива, я виїхав, доповнив студії (був стипендистом на Колюмбійському Університеті в Нью Йорку, де все мої праці були відличні (композиції та тези); як діреґент, дістав в оцінці директора свого роди майстерщулі: талановитий та музикальний; мої композиції (на скрипку, на смичковий) квартет, поминаючи вокальні композиції та на смичкову оркестру) нераз виконувано... I чи не радіти мені цим? До цого ще і мое домашнє життя прекрасне, мирне та тихе... Думаю, що мое щастя прозирає із моїх творів... Слава Богу за усе!

За желання Ваші із Михайлівим Чудом дякую дуже.

Попрошу я Вас дуже про от що: не писати про мене осібної статті, хиба тільки деколи, при нагоді згадати, що слідами по Лисенкові за Вами йду я... Так, йду і чуюся вповні щасливим. Краще нам творити національну музику, чим цуратися своєго і бути прогноєм для всякої інтернаціональної голоти. Не вирадириють нас ні Людкевичі, ні ріжні лиски! Чи запримітили Ви, як чистонько Людкевич⁴² вирадириував імя автора стріл[ецької] пісні „Іхав стрілець на війноньку“. Та я радий, що він оминув мое імя, чим малоби воно паленіти над брудною рукою цега пана. Вмію я любити, але ж і вмію я також і ненавидіти, „брудні душі“ всяких таких панів як цей, погано занечищують воздух. 35 літ він там спинює зрист нашої музики. Це кара Божа — ці чираки на нашему організмі!⁴³

Перебули татарщину, то й перебудем і це. Хто не вірить у крашу будуччину нашої нації, той хай запізнається із нашою піснею. Хто не вірить у націю, той хай знає, що національні композитори усіх націй мають більше значіння і вартість у других, і поки світ, доти буде він величаться ріжнородністю, насичену індівідуальними прикметами та ціхами. Хто вірить у націю, тому традиція свята, тому своя культура незаступима, тому праця в народі — не прокляттям, а благословенством.

Говорю це до Вас, Мій Найдорощий Пане, бо ці думки пішли за Вашою сугестією, і кажу ти, що думаю і чим руководжуся.

Дякуючи ще раз Вам якнайкраще, остаю з правдивою пошаною до Вас.

Ваш все Михайло О. Гайворонський

Р. S. Довго писав це письмо, бачу богато похибок, видно, був втомлений і про дещо забув написати — напишу другим разом.

Р. S., деякі доповнення — автограф.

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи М. Гайворонського, № 3.— С. 3—7. Машинопис. Оригінал. Адреса, нотний приклад, підпис.

№ 6

До Михайла Гайворонського

8.1.[19]38 [p.]

Не вмію дібрати відповідних слів, щоби подякувати Вам за останнє Ваше любе письмо; на вступі мушу перепросити Вас за поневільне спізнення з відповідю: в останньому місяці я дуже інтенсивно працював над викінченням до друку поліських пісень⁴⁴, щоби вони могли вийти ще 1938 р[оку], інакше друк був би відложений на неозначений час *ad calendas graecas*; до того ж і стан моого здоровля не дуже то корисний і я мушу поспішатися, боячися, щоби мої праці, полищені на чужі руки, не запро-пастилися.

Сердечно дякую Вам, В[исоко] п[оважаний] і Дорогий П[ане] Пр[офесор], за ласкаві слова признання, на які я може й не заслужив; я давно вже ні від нікого не чув таких сердечних слів, як від Вас тепер; і тим цінніші вони для мене.

Через наукову працю розвинулось у мене почуття самокритики і я розумію добре, що не вспів піднятися на вищий щабель муз[ичної] творчості: головно через те, що зростаючи в недостатку, не вспів замолоду засвоїти собі фортепіанової гри; і се було великою перешкодою при студіюванні музичної літератури й перфекціонуванні у композиторській техніці.

Та колиб я моїм скромним дорібком музичним не осягнув нічого іншого, а тільки причинився до поширення культу народ[ньої] пісні у нас в Галичині і до піддержання народного напрямку в нашій музиці та дав імпульс до Вашої творчости в сьому ж народному напрямку, про що з приємністю довідуюся із Ваших листів, то я уважаю мое завдання за сповнене і можу відійти спокійно у тінь.

Ви ж, В[исоко] п[оважаний] і Дор[огий] П[ане] Пр[офесор], розпоряжаете великим капіталом музичним. У вас вдвое більше усього того, з чим я наважився виступити на музичному полі, та в додатку Ви здобули й те, чого мені недоставало.

У Ваших творах, які Ви були ласкаві міні прислати, видно скрізь свіжий оригінальний талант, молодечий розмах і високо розвинену композиторську техніку і, що найважніше, зрозуміння і засвоєння духа укр[ай-]ської народ[ньої] музики, що запевнює їм довговічність: вони ж усе будуть цінні і люблені, незалежно від того, чи і як там про них висловляться оден або другий із завислих критиків. Уже Ваші прекрасні, глибоко відчутні Стрілецькі Пісні, і Ваші обрічки народ[ніх] пісень забезпечують Вам поважне місце в історії укр[ай-]ської музики і певно дочекаються

справедливої оцінки у вдумчивого й безстороннього критика. Та я сам признаюся, що досі знов у тільки малу частину Вашого музичного доробку.

Із правдивою радістю довідуєсь з Вашого останнього листа, яку багату музичну творчість розгорнули Ви за час пробування в Америці: Ви тільки причаїлися на кілька літ, та щойно тепер отворяєте Вашу скарбницю, де крім пісень УСС є й Служба Божа, і Канти, і історичні пісні, і нові циклі нар[одніх] пісень та ще й інструментальні твори, яких нам тут так дуже треба! Треба признати, що наша культура музич[на] завдяки праці Музич[ного] Тов[ариства] [ім.] [М.] Лис[енка] і його філії дуже зросла в останніх літах.

Сердечно гратую Вам, Дор[огий] П[ане] Проф[есоре]! Справді можете бути щасливі і горді, даючи рідному Краєві і свому поневоленому народові таке багате віно, що скріпляє саме його моральну силу та поможе йому перетрівати страшне лихоліття!

Велика буде для мене честь і радість, коли Ви схочете присвятити мені присланий у рукописі цикль народ[ніх] пісень і коломийку на скрипку з фортеп[янном].

Прийміть від мене, В[исоко]п[оважаний] і Дор[огий] П[ане] Пр[офесоре], найсердечнішу подяку за сей доказ Вашої приязні і Вашого так дуже цінного для мене признання.

Кожна мелодія цього циклю у Вашому такому гарному, помисловому, а заразом легкому гранціозному обробленні — се правдива перлина, і під цим оглядом я не маю нічого до завваження, хиба тільки те, що всі вони мені дуже-дуже подобаються.

Вся моя родина завсіди дуже мило згадує про Вас, про незабутні часи Вашої науки співу у [...] і концерти, диригентуру в „Бояні“⁴⁵. Всі ми радіємо, що Ви знайшли в Америці спокій, вдовolenня і навіть щастя родинне. З колядою і Новим Роком просимо приняти наші сердечні, хоч спізнені побажання: щоби Ви, В[исоко] п[оважаний] і Дор[огий] П[ане] Пр[офесоре], ще много й много літ зазнавали творчої радості та збагачували нашу літературу музичну на славу укр[аїнського] народу.

Тішуся звісткою про приготування нової укр[аїнської] фільми нашим славним мистцем капельником і композитором О. Кошицем, та при тій нагоді прошу ласково передати йому від мене низенький поклін і щирій привіт.

Дуже я вдячний Вам за Ваші старання, щоб у англійському виданні укр[аїнських] нар[одніх] пісень, яке приготовлює О. Кошиць, помістити й дещо з моїх обрібок; може знайдеться щось лішшого, як коломийка; а в тім здається вповні на Ваш вибір.

Ваша заввага щодо останньої із моїх „Волинських нар[одніх] пісень“ зовсім справедлива і я з вдячністю її приймаю.

Мій збірник нар[одніх] пісень із півд[енного] Підкарпаття із вступною статейкою вийде мабуть у лютім: по святах уже починають друкувати Наук[овий] Збірн[ик] Просвіти в Ужгороді.

Лиско⁴⁶ тяжко захорував на легені, лічиться тепер у санаторії в Голоску⁴⁷ під Львовом. Він, може, й не має злой волі — та редактування „Укр[аїнської] муз[ики]“ приходиться йому дуже тяжко — головно із фінансових

* Одного слова не вдалося відчитати.

причин. Се дуже важний і потрібний для нас орган, коби лиш удержанався, то можна буде його розвинути у бажаному напрямку.

Ще раз дякую Вам, В[исоко]г[оважаний] П[ане] Пр[офесоре], за все добре, стискаю Вашу дружню руку та остаю з правдивою до Вас пошаною

широ відданий Вам

Ф. Колесса

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи Ф. Колесси, № 3.— С. 4—7. Чернетка.

№ 7

До Філарета Колесси

II. V. 1938 [p.]

Ф[орест] Г[анс]

Високоповажаний і Дорогий Пане Доктор:

Від Вас дістав я книжку, на появу якої давно ждав. Надзвичайно я радий і вдячний Вам за ласкаву память і дарунок.

Прошу приняти вислів правдивої моєї пошани і привязання.

Ваш все

Михайло О. Гайворонський

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи М. Гайворонського, № 4.— С. 8. Автограф.

№ 8

До Філарета Колесси

24. IX. 1938 [p.]

Ф[орест] Г[анс]

Високоповажані та Дорогі Пане Професор:

За Вашу прецікаву нову книжку, яку Ви зволили ласкаво прислати мені на памятку, дозвольте приняти мою найширішшу подяку. Кожда Ваша праця дає мені все богато матеріалу і вчить мене богато. Між цими піснями знайшов я такі пісні, за якими я давно шукав і питав.

Пару днів тому я віслав Вам мою Службу Божу і пару композицій для скрипки. Літургію я уважно, старанно і поволі будував — 12 літ. Старався я ту дати вислів моєго оптимізму, старався змалювати весняну радість нашої землі і віри у краще її будуче.

Скрипкові композиції пишу я у нашому стилі і дусі, держучися кріпко консервативної школи. Сьогодні такі праці можуть декому видаватися анахронізмом... а я не так думаю; бачу також думку у тих, що не топляться у модному анархізмі, і спокійно йду витонтаною стежкою.

Небаром почуємо Ваші „Волинські пісні“, виконає їх тут[ейший] хор під рукою д[уже] музикального др[егента] Ст. Марусевича⁴⁸. Молодий хор, молодий і діреґент, культурно співають і часто й між чужими виступають.

В Європі „гарячо“, а в Америці повіні та гурагани топлять сотні людей і нищать біллюнове майно. Нервозніть нас дуже „новостеві агенції“, що посвоєному інтерпретують усі новинки (головно із Європи) і все навертають увагу на долю „вибраного народу“...

Кінчу цей лист поклоном Усій Вашій Родині і остаю з правдивою пошаною

Ваш Михайло О. Гайворонський

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи М. Гайворонського, № 5.— С. 9. Машинопис. Оригінал. Підпис — автограф.

№ 9

До Михайла Гайворонського

21. XI. [19]38 [p.]

Високоповажаний і Дорогий Пане Професоре!

Пишу цього листа в передодень св[ятого] Михайла, коли я і ціла моя родина думками при Вас. З іменинами прийміть, Дорогий Пане Професоре, наші сердечні, хоч трохи спізнені побажання. Дай Боже, щоби Ви прожили щасливо і в добром здоров'ю ще много і много літ на славу української музики! щоби ще довго збагачували її перлинами Вашої творчості!

Дуже утішила мене нова серія Ваших цінних творів, які Ви були ласкаві мені прислати: Служба Божа та Сонатіна, Прелюдія ц-моль і Думка⁴⁹, усі у Вашім оригінальнім стилі, переняті народнім духом, [вони] свою широю безпосередністю й рідними мотивами промовляють сильно до української душі.

Милою несподіванкою для прихильників Вашого таланту є Ваша велична Служба Божа: овіянна погідним піднесеним настроєм, побудована в церковному стилі, вона сильно держиться корінням у рідному ґрунті, чим дуже корисно від[рі]зняється від церковних творів деяких новіших наших композиторів.

Консервативний напрямок, до якого Ви признаєтесь, запевнить Вашим творам довговічність: вони стануть тривким надбанням нашої музичної літератури, тим ціннішим, що в доборі гармонічних і контрапунктичних засобів Ви не стоїте на одному місці, але сильно еволюціонуєте та ідете з поступом. Збагачування нашого музичного дорібку інструментальними творами порахується Вам також у заслугу майбутнім[и] історикам[и] укр[аїнської] музики.

Сердечно дякую Вам за міле писанечко з 24. IX., з якого приємно було мені довідатися, що мої Волинські пісні мав виконати хор під орудою др[егента] Ст. Марусевича. У нас від осені тяжка й душна атмосфера (про се певно знаєте з часописів), яку відчуваю тим прикірше, що на здоровлю почиваюся щораз то гірше: високе тиснення крові (доходить до 220) і аритмія серця; коли так далі піде, то мабуть не довго вже потягну. Тому й спішуся з викінченням деяких музично-етнографічних і літературних праць, які жаль

було б покинути недокінченими, вложивши у них богато праці. Се нехай хоч у часті виправдає мої спізнення й занедбання в кореспонденції й виготовлені деяких рецензій, що дуже лежить мені на серці.

Здоровлю й обіймаю Вас сердечно, від моєї дружини і дітей — Миколи, Дарочки і Софії — сердечні поздоровлення. Зокрема прошу передати низенький поклін Вашій В[исоко]п[оважаній] Пані Добр[одійці], котрій, здається, в першій мірі треба дякувати за те, що Ваша музич[на] творчість останніми роками так обновилася й збагатилася. Бож аби так писати, як Ви тепер пишете, може тільки чоловік в повні щасливий — так я бодай думаю.

Отож, бажаючи Вам як найдовше зазнавати творчої радості, здоровлю усім добром

Ваш Ф. К[олесса]

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи Ф. Колесси, № 4.— С. 8—9. Чернетка.

№ 10

До Філарета Колесси

24 Dec[ember] 1938 [p.]^{*}

Високоповажаний та Дорогий Пане Доктор!

Прошу ласково приняти наш Різдвяний та Новорічний привіт.

Михайло і Нілля⁵⁰ Гайворонські

S. P.

За лист і привіт від В[исоко] п[оважаної] Родини дуже гарно дякую.

Буду Вам невимовно вдячний, як знайдеться у Вас час на написання замітки в Н[овому] Часі про Службу Божу⁵¹.

Ваші „Черевички“ лагодить студентський хор на Шевченківський концерт. Хор дуже любить Ваші композиції... А я рад, що можу ім давати Вашу працю до виконання.

На Листопадовім Святі виконували мій (смичковий) квартет. Цей квартет і Тон-поему (на симфонічну) оркестру⁵² післав до Супрому⁵³, може що напишє про них директор] Барвінський⁵⁴.

Працюю тепер над білоруськими піснями. Їхня мельодика — то прямо до йоти як наша. Дістаю від них (з Вилоні)⁵⁵ їхні і наші (з Полісся) наріодні пісні.

Кланяюся Вам і Вашій Дорогій мені Родині.

Ваш Михайло Гайворонський

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи М. Гайворонського, № 6.— С. 10—11. Автограф.

* Лист датовано за штемпелем відправлення листа.

№ 11

До Філарета Колесси

3. V.1939 [р.]

Високоповажаний та Дорогий Пане Доктор:

За Ваші желання сердечно дякую Вам і Вашій цілій Родині.

Із Вашої карточки не знати — чи дістали Ви мій лист. У тому листі, між інчим, я повідомляв Вас, що посилаю Вам маленький дарунок-пісанку. Бачу, що Ви його дістали. Воно призначене на видання Ваших пісень, або — на що хочете самі.

Я просив Вас також — коли Ваша ласка — вибрати мені кілька пісень із Буковини, щоби я міг скомплектувати пісні усіх областей нашої батьківщини. Прошу, ще раз — дуже, вибрати такі пісні, якіб надавалися до моого способу обрібки.

Посилаю Вам виктичені „Колядки-Щедрівки“⁵⁶, прошу ласково перевігнути. Наколи ця моя праця Вам сподобалася, тоді я Вас прошу приняти її як присвяту і вислати до Василіянської друкарні в Жовкві. Вони будуть друкувати.

Ці колядки збирал я довго; збирал, допасовував, опрацьовував по кілька разів і, по кількох літах, остаточну дав редакцію. Най так воно йде слідами Вашої „Нашої думи“... Присвята ця буде на місце тих народніх пісень, що був я вислав Вам минувшого року.

Яб радий помістити дедикаційну замітку таку, яку Ви б раді бачити; тому то і прошу Вас ласково мені намітити до вибору кілька.

Чи радите подати перед колядками яку заувагу чи яке пояснення?

Кожну колядку можна співати і на мішаний хор:

I голос: сопрані і I тенори

II - |- : альти і II тенори

III - |- : баси

Цікаво: чи у цих моїх обрібках і в текстах усе „в порядку“? У всіх колядках я задержав оригінальний антифональний стиль⁵⁷. Оба варіянти (мої) старався я дати споріднені і звязані з оригіналом в одну немов цілість. Думаю, що ужиття ріжнородних ладів (звичайного мажору й мінору) і церковних додало праці більшої ширини і інтересу.

Ой, Боже мій! Кілько я мав радості із кождою колядкою! Кілько втіхи і сліз...

Посилаю Вам також перший примірник „Кантів із Почаївського Богомольника“. Прислали мені на оказ — а я Вам посилаю. Прислали були мені з архіву оригінальний примірник із кінця XVIII ст. Я довго-довго вибирал, переписував, редагував і на кілька способів опрацьовував. Скінчив — і слава Богу: вже випечатали (за один повний рік). Я радий. Оставил оригінальний текст, бо він має в собі „маєстат“. Можливо, що попрошу котрого із наших поетів переложити на живу мову... Радилиб Ви це, чи ні? Я не дуже рвуся.

Наколи „Канти“ Вам до вподоби, та наколи це не буде тягаром — то знова найбільшою моєю втіхою буде Ваша оціночна замітка.

Ваша стаття в Укр[айнській] Музиці⁵⁸ знова роскрила мені очі — і я, маючи Ваші зауваги, зможу давати стилеві обрібки не тільки наших, а й білоруських пісень. Які вони раді, які гарні і милі люди! Пока дав я їм 14 обрібок пісень, а полюбив я ті пісні як наші рідні⁵⁹.

Хочу отце просити Вас ще о одне: може тому пів року я вислав до архіву Супрому усе видруковане мое; між ними і фотографічну відбитку моєго квартету (на теми двох варіантів пісні про Морозенка) і Тон-поему (героїчну) на симфонічну оркестру. Ні слова від Супрому не чую, і вже і не сподіваюся. Розумію: свої клопоти і т. д. Та все таки через Вас я звертаюся до Вашого Миколки переглянути і запізнатися з інструментальною моєю працею. Квартет можна би грati всіма смикаами (симфонічною) оркестри), а і Тон-поема може діждатися виконання під рукою Миколки.

Чую: в Харкові грали мою Суїту (на симфонічну) оркестру)⁶⁰, а Квартет — в Нью Йорку. Кромі цього квартету грали ту мое „мале тройо“, Різдвяну суїту і Прелюдію й фугу⁶¹.

Збираю матеріали та над ними працюю. Поволі-поволі росте праця, та коби Бог благословив її удачею.

Дивлюся на Ваше діло; яке воно гарне, яке велике і яке цінне!

Мило мені про Вас думати, мило брати собі Вас за примір і радісно чути Ваше золоте слово. Дякую якнайкраще за усе.

Кінчу поклоном Вашій Пані Добродійці та Цілій Родині.

З правдивою пошаною та любовію

Ваш все Михась Гайворонський

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи М. Гайворонського, № 7.— С. 12—15. Автограф.

№ 12

До Філарета Колесси

26. VI. 1939 [p.]
Ф[орест] Г[анс]

Вельмишановий та Дорогий Пане Докторе:

За Ваше письмо дякую Вам якнайкраще. Я дуже радий, що Колядки Вам сподобалися і що Ви ласкаво приняли мою Вам присвяту. Залишиться тепер памятка моєї глибокої до Вас пошани і ціровидданої любви.

Дякую Вам і Вашому Синові за труд та за сутєстії змін. Думаю: нема людського діла, якеб не можна було уліпшити.

Колядку із Добровлян⁶² хочу залишити, бо вона із моїх рідних сторін. Виріс я там і звідти виніс я богато мотивів до моєї оригінальної творчості.

Читав критику д[окто]ра Людкевича на мої Канти⁶³. Холодна вона і непривітна. Коли Ваша ласка — то буду Вам вдячний.

Коректу роблять в Жовкві; недогідно висилати до мене, бо це перериває діло на півтора місяця. Не мають богато музичних черенок і через те не спішаться із друком. Вони солідні.

Чотири пісні, що у Вас, ввійдуть в альбом народних пісень із усіх сторін (включаю там і історичні пісні). Бачванська пісня, Вашого запису,

вийшла мені напричуд цікаво. Коломийку (на скрипку із форт[епіаном]) чи не дати нам малій Лесі Деркачівні⁶⁴? В її руках наша праця жити буде. Дуже мило було мені чути, що на концерті Л[ьвівського] Бояна ми обазійшлися...⁶⁵ Тішуся успіхами праці Вашого Миколки. Хочу чимнебуть йому в праці посодити!

Кінчу цей лист, кланяючися Вам та Усій Вашій Родині.

Ваш Михайло.

Родинний архів Ф. Колесси у Львові. Листи М. Гайворонського, № 8.— С. 16. Машинопис. Оригінал. Підпис — автограф.

ПРИМІТКИ

1. Йдеться про статтю „Великий Співаник Червоної Калини“ (Діло. — 1937. — 20 черв.). у ній Ф. Колесса рецензує збірник під одніменною назвою (Львів, 1937, 319 + XXII с.), куди ввійшли стрілецькі, історичні, побутові й обрядові пісні для хорів а капелла різного складу в опрацюванні українських композиторів. Основу збірника становлять стрілецькі пісні, а „найцінніша їх частина, — як пише Ф. Колесса, — це твори нашого стрілецького рапсода, відомого композитора М. Гайворонського“.

2. Мова про „Співаник для дітей дошкільного і шкільного віку“ (Вид. Українського Педагогічного Товариства, Львів, 1922) і позитивну рецензію Ф. Колесси на цей збірник (Громадський Вістник. — 1922. — 18 черв.).

3. Лисенко Микола (1842—1912) — український композитор, етнограф, піаніст, диригент, педагог, музично-громадський діяч; основоположник української класичної музики. Під його впливом формувалося також мистецьке обличчя композиторів Галичини. Цьому значною мірою сприяли творчі контакти М. Лисенка з Ф. Колессою, зокрема їх листування 1896—1911 рр.

4. „Коломийки“ Ф. Колесси — обробка для мішаного хору циклу гуцульських коломийок.

5. Придаткевич Роман (1895—1980) — український скрипаль, композитор, педагог, музично-громадський діяч. Навчався у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка (у Є. Перфецького), в Академії музики у Відні (в О. Шевчіка), продовжив освіту в Берліні (у Флешера) та Нью-Йорку (у П. Галліко). З 1923 р. — у США. З 1930 р. активно концертував у США і Канаді як соліст та ансамбліст. Організатор і учасник Українського тріо та Товариства прихильників української музики, співзасновник (з М. Гайворонським) Української консерваторії у Нью-Йорку (1924—1929), з 1946 р. викладав гру на скрипці та історію музики в коледжі в Муррей. Автор творів для симфонічного оркестру (4 симфонії, „Українська сюїта“) і для скрипки (2 сюїти, 2 „Українські рапсодії“, „Соната“ та ін.). Залишив низку музико-зnavчих досліджень та статей.

6. Михайло-Орест Гайворонський.

7. Село Космач, тепер Косівського району Івано-Франківської області.

8. Нижанківський Остап (1863—1919) — український композитор, хоровий диригент, музично-громадський діяч. Активно пропагував хорову музику: організатор військових студентських концертів „Артистичні мандрівки“ (1889, 1892), організатор і диригент т-ва „Боян“ у Бережанах (1892), диригент „Бояна“ у Львові (1895—1896) та Стрию (1900—1914), засновник видавництва „Музикальна бібліотека“ (1885). Автор хорів, соло-співів, вокальних ансамблів, фортепіанних п'ес, обробок народних пісень.

9. Топольницький Генрик (1869—1920) — український композитор і піаніст. У 1891—1895 рр. — активний діяч „Львівського Бояна“, у 1896—1914 рр. працював у Тернополі. Автор канта „Хустина“, хорів, обробок народних пісень, фортепіанних творів; залишив музикознавчі праці.

10. Матюк Віктор (1852—1912) — український композитор, теоретик музики. Автор канта „Гамалія“, світських і церковних хорових творів, соло-співів, музики до мелодрам.

Склад хорову збірку „Боян“, „Руський співаник для шкіл народних“, „Короткий начерк з гармонії та композиції“ та ін.

11. Вахнянин Анатоль (Наталь) (1841—1908) — український композитор, письменник, журналіст, педагог, музично-громадський діяч. Організатор і керівник музично-хорових товариств „Торбан“ (1870) і „Боян“ (1891) у Львові, ініціатор створення й директор Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка (Львів, 1903). Засновник і перший голова Т-ва „Січ“ у Відні (1867), Т-ва „Просвіта“ у Львові (1868), посол до Галицького сейму та Віденського парламенту (1894—1900). Редактор часописів „Правда“ (1867—1870), „Письмо з Просвіти“ (1878—1879), співредактор „Діла“. Автор опери „Купало“, хорів, пісень, обробок народних пісень, музики до драм. Як літератор виступав із 60-х рр. („Оповідання і гуморески“, поезії, повісті, статті, підручники, незакінчені „Спомини з життя“).

12. Солтис Мечислав (1863—1929) — польський композитор, диригент, педагог, музично-громадський діяч. У 90-х рр. диригент львівських хорових товариств „Ехо“ і „Ліотня“. З 1891 р. професор, у 1899—1929 рр. — ректор Консерваторії Галицького музичного товариства. Автор 5 опер (у т. ч. „Марія, українська оповідь“, 1909), 2 симфоній, 3 симфонічних поем, 3 ораторій, фортепіанного концерту, соло-співів, творів для фортепіано, органа, хору.

13. Колесса Софія, за чоловіком Сондей (1908—1942) — віолончелістка, спортсменка, артистка хорової капели „Трембіта“.

14. Колесса-Залеська Дарія (нар. 1906) — піаністка і педагог. Автор наукових праць і музичних творів для фортепіано.

15. Колесса Микола (нар. 1903) — український композитор, диригент, педагог, музично-громадський діяч. Автор симфонічних, хорових, камерно-інструментальних творів, соло-співів, обробок народних пісень. Засновник львівської диригентської школи.

16. Йдеться про василіянський монастир (ЧСВВ) у м. Жовкові — релігійний, культурний і видавничий осередок у Галичині, заснований 1682 р. У 1895—1946 рр. при монастирі діяли друкарня і видавництво, де крім релігійної літератури публікували видання, що мали служити духовному розвиткові народу.

17. Народні пісні з Підкарпатської Руси / Зібрав і зредагував Філарет Колесса. Мелодії і тексти // Науковий збірник Т-ва „Просвіта“ в Ужгороді. Річник XIII—XIV за р. 1937—1938. — Ужгород, 1938. — С. 49—149.

18. Йдеться про обробки для мішаного хору волинських народних пісень (Pieśni ukraińskie zebrane na Wołyniu a zharmonizowane przez prof. F. Kołessę. — Równe: Wołyński związek teatrów ludowych, 1936—1937. — Zesz. 1—2).

19. „Утоптала стежечку“ — мішаний хор a capella (сл. Т. Шевченка. Львів: Вид-во „Український дім“, 1936. — 7 с. нот.

20. Народні пісні з Південного Підкарпаття. Тексти і мелодії із вступною розвідкою // Науковий збірник Тов-ва „Просвіта“ в Ужгороді за рік 1923. — Ужгород, 1923. — Річник 2. — С. 122—142.

Руські народні пісні з Підкарпатської Руси. Зібрав і на мішаний хор уложив Філарет Колесса. [Часть] I. (Текст і правопис автора). (Збірник нагороджений на конкурсі шкільного реферату в Ужгороді). — Ужгород: Видає Комітет діловодчиків народопросвіщення Ради Шілдкарпатської Руси, 1924. — 39 с. нот.

21. Народні пісні з Галицької Лемківщини. Тексти й мельодії. Зібрав, упорядкував і пояснив д-р Філарет Колесса // Етнографічний збірник. — 1929. — Т. 39—40. — LXXXII + 469 с.

22. Очевидно, йдеться про обробки стрілецьких пісень М. Гайворонського, Р. Купчинського і Л. Лепкого, що вийшли з жовківської друкарні василіян 1936 р. трьома збірниками: 1) Сольостіви; 2) Мішаний хор; 3) Однородний хор.

23. „Живи, Україно!“ — мішаний хор на слова О. Олеся.

24. Хорові обробки українських народних пісень для мішаного хору, всі друк. „Українська Музична Накладня“ у Нью-Йорку: „Поділля“, 3 випуски, 1937; „Гуцульське Різдво“, 1933; „Лемківщина“ і „Полісся“, 4 випуски, 1933.

25. Українська усна словесність. I. Загальний огляд (із портретами українських етнографів та народних співців). II. Вибір творів із поясненнями та нотами. — Львів: Накладом

фонду „Учтесь, брати мої“, 1938. — 645 с., іл., ноти. — (Наук. популярна б-ка Тов-ва „Просвіта“ „Учтесь, брати мої“, Ч. 1—4 (22).

26. Йдеться про статтю Ф. Колесси „Як розумів Микола Лисенко проблему гармонізації українських народних пісень (Українська музика. — 1937. — Ч. 9—10. — С. 124—132). Це число журналу має назву “У 25-ліття смерти Миколи Лисенка“.

27. Наша Дума: Українсько-руські народні пісні / Зібрав і для хору уложив Філярет Колесса. — Львів: Вид-во Тов-ва „Просвіта“, 1902. — 10, 52, 32 с. нот.

Збірник вміщує 50 українських (галицьких) народних пісень: 25 для мішаного і 25 для чоловічого хору.

28. „Якби мені черевики“ — мішаний хор у супроводі фортепіано (сл. Т. Шевченка). — Львів: Вид-во „Львівського Бояна“. [б. р.] — 11 с. нот.

29. Очевидно, йдеться про Антона Рудницького (1902—1975) — українського композитора, диригента, піаніста, музикознавця і педагога. Навчався у Львівській консерваторії (у піаністів В. Курца і Є. Лялевича), продовжив освіту в Берліні (композиція, музикознавство). Проводив диригентську й педагогічну діяльність у Львові, Харкові, Києві, Варшаві, з 1937 р. — у США. Автор 3 опер, 3 симфоній та інших творів для симфонічного оркестру, 1 балету, 1 ораторії, 4 канат, віолончельного концерту, соло-піснів, камерних та фортепіанних творів. Залишив музикознавчу працю „Українська музика. Історично-критичний огляд“, низку статей, зокрема на теми української музики ХХ ст.

30. Думка М. Гайворонського щодо умов для розвитку національної композиторської школи загалом слушна. Справді більшість західноукраїнських композиторів (С. Людкевич, В. Барвінський, М. Колесса, З. Лісько, А. Рудницький, Н. Нижанківський, Р. Сімович, Б. Кудрик) здобували вищу музичну освіту на Заході, у таких центрах інтелектуально-музичного життя, як Прага, Відень, Берлін. Так, усі змагали до однієї мети: вивести українську професійну музику на загальноєвропейський рівень. І впевненість М. Гайворонського в досягненні цієї мети нині вже є реальністю. Однак присутній тут подекуди елемент суб'єктивності не зусім дозволяє погодитися.

31. Кошиць Олександр (1875—1944) — український хоровий диригент, композитор, етнограф, педагог. Закінчив Київську духову академію і Музично-драматичну школу М. Лисенка. Як диригент у 1909—1918 рр. працював із хором Київського університету, у Театрі М. Садовського, у київській міській Опері. Один із засновників у 1918 р. Української республіканської капели (пізніша назва — Український національний хор). У 1919—1924 рр. відбув із цим колективом триумфальні концертні гастролі у країнах Західної Європи й Америки, прославивши українське хорове мистецтво у світі. З 1926 р. — у США. Один із кращих знавців і популяризаторів української народної пісні й церковної музики. Записував народні пісні на Київщині й Кубані. Автор церковних творів (б літургій, окремі співи), обробок народних пісень. Залишив „Спогади“, „З піснею через світ“, дослідження про українські обрядові пісні та ін.

32. Йдеться про український кінофільм „Маруся“ (за мотивами „Ой, не ходи, Грицю“ М. Старицького). За жанром це фільм-концерт, де виконують веснянки, пісні чумазькі, жартівліві та з вечорниць і, врешті, є цілій обряд різдвяного колядування — „Колядки-Шедрівки“ в обробці М. Лисенка у виконанні чоловічого, мішаного та дитячого хорів під керівництвом О. Кошиця. Цей фільм — чи не єдине свідчення мистецтва визначного українського диригента. Прем'єра фільму відбулася 29 жовтня 1938 р. у Вінниці.

33. Стешко Федір (1877—1944) — український музикознавець. З 1920 р. жив і працював у Празі (Український вільний університет, Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова). Автор низки праць з історії української музики, зокрема церковної. Цікавився музичним фольклором Закарпаття, там планував провести акцію зборання народних пісень для мистецької обробки їх українськими композиторами. Ці плани значною мірою пов'язував з особою М. Гайворонського.

34. „Служба Божа“ для мішаного хору а capella (друкарня василіян, Жовква, 1938).

35. „Канти з Почаївського „Богогласника“ (друкарня оо. Василіян, Жовква, 1939). Мелодії та тексти до цієї збірки М. Гайворонський почерпнув із Почаївського „Богогласника“ 1792 р., переданого йому отцями василіянами. На основі 16-х оригінальних зразків композитор створив 19 іх обробок (9 для мішаного і 10 для однорідного хорів, з них 3 для обох родів хору).

36. На зламі 30—40-х рр. М. Гайворонський працював над циклами колядок та щедрівок із різних регіонів України: від Лемківщини й Закарпаття до Київщини, Полтавщини і навіть Курщини. Хорові обробки їх згодом видані фотостатичним способом у Нью-Йорку: „Колядки і Щедрівки“ для мішаного хору, зб. 5, 1942; „Колядки і Щедрівки“ для однорідного хору, зб. 21, 1943; „Колядки“ (в Гуцульщині, Бойківщині і Лемківщині), 1943.

37. Доповнення пісень Поділля, Полісся й Лемківщини, а також пісні Підкарпаття не вийшли з друкарні василіян.

38. „Рідна школа“ — освітньо-виховне товариство з широким полем діяльності. Засноване в 1881 р. у Львові під назвою „Руське товариство педагогічне“, у 1912 р. перейменоване на „Українське педагогічне товариство“ (УПТ), з 1926 р. — „Рідна школа“.

39. „Музичне товариство ім. М. Лисенка“ засноване 1903 р. у Львові (до 1907 р. мало назву „Союз співацьких і музичних товариств“). Головами Товариства були В. Шухевич і з 1916 р. Й. Дрималик. Одночасно заснований Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка.

40. Йдеться про журнал „Українська музика“ — місячник, орган Союзу українських професійних музик у Львові. Виходив із березня 1937 р. по грудень 1938 р. у Стрию і в березні—червні 1939 р. у Львові за редакцією З. Лиська; членами редакційної колегії були В. Барвінський, В. Витвицький, Р. Савицький і Ф. Стешко. В журналі порушувало питання історії української музики, її взаємозв'язків з музичною культурою інших народів, проблематику народної музики, музичної термінології й педагогіки, друкувалися рецензії, бібліографія, хроніка музичного життя. Усього вийшло 26 чисел у 21 випусках.

Справді, на час написання цього листа ім'я М. Гайворонського подано лише побіжно на сторінках журналу в оглядовій статті В. Витвицького „Великий Співаник“ „Червоної Калини“ (1937. — Ч. 7. — С. 99). Згаданий у листі матеріал Ф. Стешка — рецензія на статтю М. Гайворонського „Наша музика в Америці“ — опублікований у подальшому числі (1937. — Ч. 8. — С. 110—112). Зате в 1938—1939 рр. надруковано статтю А. Рудницького „Зустрічі з українськими музиками в Америці“ (1938. — Ч. 9—10. — С. 162—165), статті самого М. Гайворонського „Музичне життя в Америці“ (1938. — Ч. 7—8. — С. 125—129) і „Всього потрохи“ (1938. — Ч. 9—10. — С. 167—170), а також бібліографічні дані про окремі твори композитора. І саме В. Витвицький є автором монографії „Михайло Гайворонський. Життя і творчість“ (Нью-Йорк, 1954. — 207 с.).

41. Щуровська Платоніда, по чоловікові Росиневич (1893—1973) — українська диригент і педагог. Учениця О. Кошиця, його асистент під час концертного турне Української республіканської капели у країнах Західної Європи в 1919—1921 рр. Згодом керувала українськими хорами і викладала в Ужгороді, Підебрадах і Празі.

42. Людкевич Станислав (1879—1979) — український композитор, музикознавець, фольклорист, педагог, музично-громадський діяч. Дійсний член НТШ. Викладач у 1910—1914 рр. — директор Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові, у 1926—1939 — інспектор його філій. Редагував музичні матеріали в журналах „Артистичний вісник“, „Музичний листок“ і „Музичний вісник“. Працював із хорами „Боян“, „Бандурист“, „Сурма“ з 1939 — професор, керівник кафедри композиції Львівської консерваторії. Автор вокально-симфонічних творів на тексти Т. Шевченка (кантата-симфонія „Кавказ“, кантата „Заповіт“) та І. Франка (кантата „Найміт“) та ін., симфонічних творів, інструментальних концертів, хорів, соло-співів, обробок народних пісень, камерно-інструментальних творів. У його доробку музикознавчі та фольклористичні праці.

43. Із сказаним погодитися не можна. Тогочасна позиція М. Гайворонського щодо ролі С. Людкевича і З. Лиська у процесі розвитку української професійної музики несправедлива. Як один, так і другий змагали до спільноти мети: вивести українську музику на загальноєвропейський рівень. Однак при цьому виявляли різні розуміння шляхів її розвитку. Якщо М. Гайворонський, що був відріваний від рідного краю, але жив і працював для його добра в ім'я майбутнього і, представляючи народний напрям в українській музиці, виказував дещо однобічне розуміння національного у професійній творчості, то інші, на рідній землі, у близькому сусідстві з різноманітним монолітом західноєвропейської культури, оснащені нею ґрунтними професійними знаннями, виявляли якісно інший, індивідуально-творчий підхід до музичного фольклору. Зрештою, уся українська професійна музика й донині в тій чи іншій формі живиться народною. Слова М. Гайворонського написані під враженням недооцінки на той час його творчого доробку та замовчування його справді самовідданої праці на чужині для свого народу. Невдовзі становище змінилося, як уже згадувалося раніше (див. прим. 40).

44. Збірник поліських пісень — результат спільної етнографічної експедиції у 1932 р. Ф. Колесса та польського етнографа і славіста, професора Krakівського і Вільноського університетів, дійсного члена НТШ К. Мошинського (1887—1959) на Українське Полісся (Луцький повіт на лівому боці Прип'яті). Цей збірник, що вміщує 220 пісень і 26 інструментальних мелодій, грунтовну вступну розіздку та пісенні паралелі, був підготовлений для польського видання у Варшаві. Проте у зв'язку з політичною ситуацією напередодні Другої світової війни друкування його припинилося. Однак Ф. Колесса залишив музикознавчу працю „Народна музика на Поліссі“ (Українська музика. — 1939. — Ч. 1. — С. 3—15), де першим в українській фольклористиці зробив важливі висновки щодо музичних та мовних діалектів. Нині, врешті, збірник поліських пісень дочекався видання. Пор.: Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесса та К. Мошинського / Упорядкування, вступна стаття, примітки, переклади з польської мови С. Й. Грици. — К.: Муз. Україна, 1995. — 432 с. + ноти. [Є відомості, що „Поліські пісні“ мають вийти у світ 1996 р. в Києві завдяки заходам української музикознавця-фольклориста С. Грици].

45. „Боян“ — українські хорові товариства. Перше з них створено 1891 р. у Львові з ініціативи групи аматорів музики, очолюваної А. Вахнянином і В. Шухевичем. Згодом такі товариства виникли і в інших містах Галичини й Буковини. Їх завдання: пропаганда української музики, розвиток хорового мистецтва, організація публічних концертів, заснування музичних шкіл, нотних видавництв, бібліотек.

М. Гайворонський у 1920—1923 рр. був диригентом „Львівського Бояна“, а також студентського чоловічого хору „Бандурист“, хору робітничого товариства „Воля“ та хору при Успенській церкви.

46. Лисько Зиновій (1895—1969) — український композитор, музикознавець, фольклорист, педагог. Навчався у В. Барвінського у Львові й у Ф. Якименка у Празі, закінчив Школу вишої майстерності в І. Сука (1929, Прага). Викладав у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові та керував його філією у Стрию (1930—1939), завідував кабінетом історії музики Львівської консерваторії (1940—1941). З 1944 р. на еміграції у Німеччині в м. Міттенвальді, де був директором заснованої ним Музичної школи та інспектором українського музичного шкільництва. З 1960 р. — у США, у 1961—1969 рр. — викладав у Українському музичному інституті Америки в Нью-Йорку, у 1961—1962 рр. — його директор. Автор скіті „Тризна“ для симфонічного оркестру, хорових, камерних та фортепіанних творів, соло-співів, обробок народних та стрілецьких пісень. Більшість творів довоєнного періоду втрачена. Серед музикознавчих праць — „Музичний словник“, С. Артемовського-Гулака „Запорожець за Дунаєм“, монографічні студії про І. Лаврівського, М. Вербицького, В. Барвінського, Н. Нижанківського, О. Кошиця, І. Сука та ін. З. Лисько — співавтор „Диригентського порадника“ (1938), редактор збірника „Великий Співаник Червоної Калини“ (1937); зібрав і усистематизував багатотомнє видання українських народних мелодій; у 1937—1939 рр. редактував журнал „Українська музика“.

47. Голоско — місцевість на північно-західній околиці Львова, нині частина міста. У санаторії, про який мова, тепер розміщена туберкульозна лікарня.

48. Марусевич Степан — довголітній учень М. Гайворонського, ще з Української консерваторії у Нью-Йорку; з початку 1930-х років — член і диригент заснованого М. Гайворонським струнного оркестру, згодом хоровий диригент і педагог.

49. Твори для скрипки: „Сонатина“ і „Прелюд“, друк. вид. „Українська Музична Накладня“. — Нью-Йорк, 1938; „Думка“, „У. М. Н.“, Нью-Йорк, 1931.

50. Гайворонська Неонія — дружина М. Гайворонського, з дому Пелехович, донька священика з Поділля; іх шлюб відбувся у 1934 р.

51. Схвалюна рецензія Ф. Колесса „З новин нашої церковної музики. Михайл Гайворонський: „Служба Божа“ була опублікована в часописі „Діло“ 8 лютого 1939 р.

52. Струнний квартет „Морозенко“, фотостатичне видання, 1938; „Ton Poema“ або „Симфонічне Алегро“ для симфонічного оркестру, фотостатичне видання партитури.

53. СУПРОМ — Союз українських професійних музик у Львові (1934—1939), спілка музикантів Галичини, що ставила своїм завданням утвердження високих професійних зasad національного мистецтва та розвиток його в руслі світового музичного процесу у сферах творчості, виконавства й музикознавства; заснована у Львові В. Барвінським і Н. Нижанківським. СУПРОМ активно діяв у композиторській, музикознавчій, виконавській та педагогічній секціях; видавав журнал „Українська музика“ (гол. ред. З. Лисько), випустив „Великий Співаник Червоної Калини“ (ред. З. Лисько), „Диригентський порадник“ (автори —

В. Витвицький, М. Колесса, З. Лисько), окрім нотні видання; влаштовував концерти, музичні вечори, конкурси.

54. Барвінський Василь (1888—1963) — український композитор, піаніст, музикознавець, педагог, музично-громадський діяч. Композицію студіював у В. Новака в Консерваторії та Школі вищої майстерності у Празі (1908—1914), гри на фортепіано навчався у В. Курда у Львівській (з 1896) та І. Гольфельда у Празькій (до 1911) консерваторіях. Слухав лекції З. Неедлого і О. Гостинського на філософському факультеті Карлового університету в Празі. В. Барвінський — одна з центральних постатей у музичному житті Львова 1910—1940-х років. У 1915—1939 рр. очолював Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка, у 1940—1941 і 1944—1948 рр. — ректор Львівської консерваторії та голова Львівського відділення СКУ. Один із засновників та керівників СУПРОМу в 1934—1939 рр. З 1905 р. виступав як піаніст-концертант, виконуючи переважно власні фортепіанні та камерні твори. Диригував хором „Львівського Бояна“. Як педагог виховав цілу плеяду музикантів, серед яких композитори З. Лисько, А. Рудницький, піаністи Р. Савицький, Д. Гординська-Каранович, Д. Герасимович, О. Кришталський. Автор „Української рапсодії“ для симфонічного оркестру, фортепіанного концерту, вокально-симфонічних, камерних, фортепіанних, скрипкових та віолончельних творів, соло-піснів, хорів, обробок народних пісень. Серед музикознавчих праць — „Огляд історії української музики“, „Музика українська“, низка аналітичних статей і рецензій. У 1948—1958 рр. відбув заслання у Мордовській АРСР.

55. Вилонь — довільна транскрипція М. Гайворонським назви столиці Литви (Вільнюс, до 1939 р. — Вільно).

56. Рукопис збірника „Колядки і Щедрівки“ з присвятою Ф. Колессі був висланний до Жовкви у травні або червні 1939 р., однак весь надрукований наклад був знищений після большевицької окупації Галичини. Згодом, уже в Нью-Йорку, М. Гайворонський видав фотостатичні відбитки цього циклу хорових обробок української народної творчості (див. прим. 36).

57. Антифон (від грец. — той, що звучить у відповідь) — літургічний спів, що його виконують почергово двома хорами або солістом і хором. Походить від давньогрецької трагедії, де хор поділявся на два півхори. Розповсюдившись в Італії ще в IV ст., антифонний спів згодом увійшов у християнській церковний культ. Звичайно чергувалися чоловічий і дитячий хори, пізніше в Католицькій Церкві — спів священика, частини хору й цілого хору. М. Гайворонський у своїх обробках колядок і щедрівок застосував цей принцип почерговости окремих груп хору і солістів, а в ладо-гармонічній сфері використав середньовічні, т. зв. церковні лади.

58. Йдеться про музикознавче дослідження Ф. Колесси „Народна музика на Поліссі“ (див. прим. 44).

59. Okрім обробок великої кількості українських пісень, об'єднаних у цикли, часто за етнічними ознаками, М. Гайворонський звертався і до музичного фольклору інших народів. Так виникли збірки обробок хорватських пісень, також французьких і англійських, що були занесені в минулий до США Й. Канади. У 1938 р. композитор створив 14 хорових обробок білоруських народних пісень, у 1941 р. — 5, згодом ще кілька, а також хори на слова білоруських поетів. Для обробок послужили оригінальні зразки із записів білоруського хорового диригента і фольклориста Ригора Ширми (1892—1978), який тоді проживав у Вільнюсі. Тільки-но створені, ці композиції одразу ішли до виконання білоруськими хорами, деякі з них публікувалися у нотному додатку до журналу „Беларускі Летапіс“. Працю українського мистця високо оцінила білоруська громадськість.

60. „Сюїта“ — один із перших оркестрових творів М. Гайворонського. Єдина партитура твору, що була вислана наприкінці 20-х рр. до Харкова для виконання оркестром радіо, втрачена. Сумнівним є й сам факт виконання твору.

61. Мова про твори М. Гайворонського в царині камерної музики: Квартет „Морозенко“; „Мале трійо“ — 4-частинний твір для 3-х скрипок, написаний на початку 20-х рр. у Львові — перша спроба в жанрі камерної музики, рукопис; „Різдвяна сюїта“ для струнного квартету, фотостатичне видання; „Прелюдія і фуга“ для скрипки, альта й віолончелі, фотостатичне видання.

62. Добровляни — тепер село Добривляни Заліщицького району Тернопільської області.

63. Йдеться про рецензію С. Людкевича „З нових видань. Канти із Почаївського „Бонголосника“ на мішаний і однородний хор зредагував та опрацював Михайло О. Гайворонський. 1939 р. Вид. oo. Василіян у Жовкові (Діло. — 1939. — 21 трав.)“.

64. Деркач Олександра (артистичне ім'я — Деся Деркач) (нар. 1924) — українська скрипалька і педагог. Заслужений діяч мистецтв України (1993). Гри на скрипці навчалася у 1930—1939 рр. у Вишому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові (в О. Москвичева), у 1946 р. закінчила Львівську консерваторію (в Д. Лекгера). Відтоді викладач, з 1956 р. доцент, з 1971 р. професор Львівської консерваторії. З 1937 р. активно концертнувала як соліст та ансамбліст в Україні, Литві, Росії, Польщі, Німеччині. У фондах звукозапису львівського та київського радіо є записи багатьох творів українських та західноєвропейських композиторів у її виконанні. О. Деркач — засновник у 1959 р. і керівник камерного оркестру Львівської консерваторії (тепер Вишого державного музичного інституту ім. М. Лисенка), працювала з цим колективом до 1990 р.

65. У концерті, що відбувся 22 травня 1939 р. у великий залі Музичного товариства ім. М. Лисенка, „Львівський Бонн“ (диригент І. Охримович) виконав твори М. Леонтовича, М. Гайворонського, Б. Кудрика і О. Даргомижського, а чоловічий хор „Сурма“ (диригент О. Плещкевич) — „Лемківські пісні“ в обробці Ф. Колесси.